

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

Skönlitteratur och den inre konversationen - en nyckel till det mest väsentliga

Reflexivitet och modernitet i populärlitteratur

Författare: Petra Svensson
C-uppsats 10 poäng
Sociologi fördjupningskurs VT 2007
Handledare: Marita Flisbäck

Abstract

Författare:

Petra Svensson

Huvudämne:

Uppsats i fördjupningskurs 1 i sociologi, med inriktning på litteratursociologi.

Bakgrund till studien:

Författaren har valt att göra en undersökning som kombinerar litteraturvetenskap och sociologi. Populärlitteratur har analyserats utifrån två sociologiska teorier. Valet av denna inriktning grundar sig i att dagens populärlitteratur är ett ämne som inte utforskats tillräckligt. Den litteraturvetenskapliga speglingsteorin utgår från att litteraturen är en spegel av samhället, och samhället en spegel av litteraturen. Med den startpunkten kan man se litteraturen som en länk till vad som sysselsätter människor som samhällsmedborgare. Den erkända litterära kanon används ofta som sociohistoriska källor. Dagens populärlitteratur står i ett komplicerat förhållande till den erkända kanon, eftersom gränserna mellan dessa kategorier blivit mer flytande. Motiveringen till att syssla med populärlitteratur är att även den kan säga något om det personliga och sociala livet i en samtidskontext.

Syfte och problemställningar:

Studien utgår från två frågeställningar. Dessa grundar sig i Margaret Archers teori om den inre konversationen, och Anthony Giddens teori om moderniteten och självidentiteten. Archers teori handlar om hur människor hanterar sin reflexivitet, och studien arbetar efter hypotesen att detta kan vara ett viktigt element i litteraturen som appellerar till läsaren. Giddens teori fungerar i studien som en bild av moderniteten, för att kunna applicera speglingsteorin.

- Hur yttrar sig reflexiviteten och den inre konversationen i litteraturen?
- Vilka element i litteraturen ger upphov till frågor som kan sättas samman med ett reflexivt sökande?

Använda metoder och tekniker:

För att kunna undersöka frågeställningarna har sex moderna romaner från topplistan för mars 2007 valts ut. Den metod som använts är innehållsanalys, delvis kvantitativ, men framför allt kvalitativ. Motiveringen till detta är att man måste titta kvalitativt på analysmaterialet för att komma åt essensen i den kvantitativt framtagna informationen.

Sammanfattning av resultatet:

Reflexiviteten och den inre konversationen i litteraturen förekommer både explicit (utskrivet) och implicit (underförstått). Det går att urskilja alla typer av reflexivitet som Archer definierar. I litteraturen förekommer läsarappellerande tematiker på flera av de områden som Giddens definierar som utmärkande för moderniteten. Litteraturen fungerar dels på många sätt som spegel av modernitetssamhället, vilket kan ge stöd för individers reflexiva sökande, dels som förmedlare av kunskap kring konfiskerade ämnen. Böckernas huvudområden är familjen, uppbrott, viljan att lyckas med identitetsprojektet och enskildas vardagliga arbete med att få ihop olika livssfärer.

Innehållsförteckning	sid.
Abstract.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Inledande om studiens bakgrund	3
Syfte och problemställning.....	5
Uppsatsens disposition	5
Teoretiska utgångspunkter.....	6
Litteratursociologi.....	6
Margaret Archer och den inre konversationen.....	8
Anthony Giddens - en bild av moderniteten.....	12
Kritisk reflektion kring Giddens och Archers teorier.....	15
Tidigare forskning.....	17
Metod och uppläggning.....	20
Urval av material.....	20
Analysmetod.....	21
Analysmodell.....	22
Analys	22
Svinalängorna.....	22
Män som hatar kvinnor.....	25
Isprinsessan.....	28
Snabba cash.....	31
Nu vill jag sjunga dig milda sånger.....	34
Montecore- en unik tiger.....	37
Slutsatser och diskussion.....	40
Hur yttrar sig reflexiviteten och den inre konversationen i litteraturen?.....	40
Vilka element i litteraturen ger upphov till frågor som kan sättas samman med ett reflexivsökande?.....	40
Den inre konversationen och teorin om moderniteten som verktyg.....	42
Diskussion och framtida utveckling av ämnet.....	42
Sammanfattning.....	43
Bakgrund till studien, teori och metod.....	43
Den inre konversationen och senmoderniteten i litteraturen.....	44
Källförteckning.....	45
Litteratur.....	45
Internet.....	46
Analysmaterial.....	46

Inledande om studiens bakgrund

De flesta har någon form av relation till litteratur. Och det finns många olika typer av litteratur vilket visar på att människor med olika intressen och infallsvinklar läser, samtidigt som det också kan vara så att det finns olika människor på grund av det finns olika litteratur.

Litteraturen påverkar människor, och människor påverkar litteraturen, i en växelverkan.

Pocketbokförsäljningen ökar stadigt. Svenska förläggareföreningens statistik visar att skönlittera pocketböcker är den kategori som generellt sett kommer ut med flest nya titlar varje år, och den sammanlagda försäljningen av skönlitteratur står för ungefär 40 % av den totala bokförsäljningen.¹ Den moderna populärlitteraturen har på senare år kommit att allt mer komma i fokus för litteraturforskningen. Att klassiska skönlitterära verk har en betydelse är uppenbart, eftersom de lyckats nå klassikerstatus. Dock kan det givetvis problematiseras hur dessa verk kommit att uppnå denna status, och vilken diskurs det är som styrt. Faktorer som klass, kön och etnicitet påverkar strukturellt vilken typ av litteratur som får möjlighet att uppnå hög status. Men faktum kvarstår att det finns en distinktion mellan litteratur som uppnått kanonstatus, och populärlitteraturen.

Frågan jag vill fokusera på är hur vi använder oss av den moderna populärlitteraturen. Jag har valt att använda mig av Margaret Archers teori om den inre konversationen för att besvara den frågan. Den teoretiska utgångspunkten finner jag lämplig, eftersom en viktig utgångspunkt för Archer är att agenten inte är ett passivt offer för de sociala krafterna, utan reflexivt och aktivt tar del i formandet av sina livsprojekt. För att kunna sätta reflexiviteten i litteraturen i förhållande till samhället och livssituationer har jag också arbetat med Anthony Giddens teori om modernitet och självidentitet.

Tidigare forskning i ämnet populärlitteratur har visat att läsarna inte kan sägas vara enbart offer för en massmedial kultur, utan faktiskt väljer vad de vill läsa, och använder litteraturen för egen räkning. Att individen inte är ett totalt offer för kausala krafter i strukturerna hon lever i är centralt för den kritiska realism och analytiska dualism som Archer företräder. Vi har möjligheter som agent att både reproducera och transformera vår verklighet.² Den centrala frågan i den här studien är hur vi använder oss av litteraturen i förhållande till det ständiga

¹ www.forlaggare.se/branschstatistik 2007-05-02

² Archer, Margaret "Social integration and System integration: Developing the distinction", ur *Sociology*, vol 30:4, 1996

beslutsfattande som den aktiva rollen innebär. Fokus ligger på vilka element i litteraturen som ger uttryck för reflexivitet och inre konversation, men avslutningsvis följer ett förankrande i Anthony Giddens teori om modernitet och självidentitet, för att lättare kunna svara på hur litteraturens teman kan tänkas appellera till läsaren.

Anledningen till att jag valt att skriva om modern skönlitteratur grundar sig i att jag under många år reflekterat över vad det är som gör att jag tycker att en bok är bra eller dålig. En tanke jag har haft är att jag tycker om en bok för att jag kan känna igen mig i problemen som skildras. Det spelar egentligen ingen roll om det finns en porträttlikhet med karaktärerna, eller om miljön som handlingen utspelas i är något man har referenser till. Ofta används klassiska verk som *Iliaden*, *Odyssén*, *Divina Commedia* och Shakespeares verk som källor för att visa på hur samhället verkade.³ Jag vill hävda att det inte bara är de historiska litterära verken som kan säga något om ett samhälle genom författarens framställning. Den nutida populärlitteraturen utgör även den en källa som förklarar samhället, och vad som är väsentligt för människor i ett visst samhälle i en viss tid, nämligen vår egen. Förvisso finns det poänger med att analysera den klassiska litteraturen. Men jag menar att dagens populärlitteratur också kan säga oss en hel del om verkligheten, eftersom den inte utsatts för kanons selektion. Det igenkännande jag hävdar finns i litteraturen, går att hitta i populärlitteraturen, och visar på en bild av moderniteten och livet här och nu. Men vad vilar igenkännandet på? När vi under B-kursen i sociologi läste Margaret Archers teorier om struktur och agenskap började jag fundera över om det där kanske fanns något jag kunde använda mig av för att vidareutveckla min tanke. I hennes teori om den inre konversationen, började jag urskilja ett tolkningsmönster man skulle kunna använda sig av. Den inre konversationen handlar om hur människor reflekterar över sin situation och sina möjligheter i förhållande till det omgivande samhället. Det skulle kunna vara en nyckel till det igenkännande jag skymtat under min läsning av fiktion under många år. Det finns en del tidigare forskning som studerat populärlitteratur och dess förhållande till livserfarenhet och identitet. Det jag framförallt är intresserad av är litteraturens roll i hanteringen av livssituationen, de val man gör, och hur man reproducerar eller omvandlar strukturer. På det sättet kan litteraturen säga mycket om hur läsarna upplever sin egen verklighet, och sin roll som agent i ett nät av strukturer.

³ Furuland, Lars "Litteratur och samhälle" i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 24

Syfte och problemställning

Uppsatsens problematik kommer att undersökas genom studier och analys av modern populärlitteratur, som förankras i sociologiska teorier hämtade från Giddens och Archer. Uppsatsen utgår från hypotesen att människor läser skönlitteratur för att den fyller en funktion. Vi läser för att påminnas om relationer och fenomen i våra egna liv, och för att hitta stöd för hur vi kan eller borde hantera dessa. För att undersöka och diskutera om så är fallet, utgår studien från Margaret Archers teori om den inre konversationen. Syftet är att kunna visa på att den inre konversationen uppkommer i relation till skönlitteraturen, och därmed stödja tesen om litteraturens funktion som viktig källa när det gäller att ge en bild av hur samhälle och människor fungerar. Detta görs genom analys av den inre konversationen i litteraturen. Frågorna jag söker besvara är alltså följande:

Hur yttrar sig reflexiviteten och den inre konversationen i litteraturen?

Vilka element i litteraturen ger upphov till frågor som kan sättas samman med ett reflexivt sökande?

Uppsatsens disposition

I kapitlet som följer redogörs först för de teoretiska utgångspunkterna. Litteratursociologin som ämne presenteras, därefter följer en översikt över Archers och sedan Giddens teorier. Efter dessa presentationer följer en kritisk diskussion kring teorierna, för att belysa även de problem som finns med dem.

I kapitlet ”Tidigare forskning” redogörs för tidigare forskning på området. Anna-Karin Kollinds studie om hjärtespalter, och Janice Radways studie om kärleksromaner presenteras djupare. Dessa två studier innehåller element som är väsentliga för den här studien.

Under rubriken ”Metod och uppläggning” beskrivs urvalet av analysmaterial, analysmetod och den modell som använts under analysen av litteraturen. Därefter följer analysen av de utvalda böckerna, där varje delkapitel inleds med en kort innehållsbeskrivning av respektive bok.

I ”Slutsatser” besvaras de två frågeställningarna, hur reflexiviteten yttrar sig i litteraturen, och vilka element i litteraturen som kan ge upphov till ett reflexivt sökande. Detta följs av en diskussion bland annat kring hur man skulle kunna arbeta vidare med ämnet.

Uppsatsen avslutas med en sammanfattning av resultatet, som också innehåller en kort teoribakgrund.

Teoretiska utgångspunkter

Inriktningen på den här uppsatsen är litteratursociologisk. Därför vill jag klargöra vad det ämnesområdet innebär, och hur min frågeställning motiveras av det. Min studie är en hybrid mellan de båda ämnena litteraturvetenskap och sociologi, genom att den fokuserar litteraturen som länk till människors sätt att hantera viktiga frågor i livet, och relaterar det till sociologiska teorier om mänskligt agentskap. Här följer en kort översikt över ämnet litteratursociologi, som följs av en genomgång av Margaret Archers teori om den inre konversationen, och Anthony Giddens teori om moderniteten och självidentiteten. Dessa teorier är utgångspunkten för studiens syfte att förklara varför vi läser, och hur reflexiviteten i litteraturen kan appellera till läsaren.

Litteratursociologi

Lars Furuland definierar litteratursociologi som ett ”systematiskt studium av litteraturen som socialt fenomen och som system och institution i samhället”.⁴ Litteratursociologi innebär alltså en paraplyterm för flera olika inriktningar på frågor kring litteratur och samhälle. Termen som sådan uppstod under sista kvartalet av 1900-talet. Cultural Studies är en del av litteratursociologin, och den uppstod också under 1970-talet. I korthet innebär Cultural Studies studier av kulturella fenomen utifrån blandande vetenskapliga discipliner såsom ekonomi, politik, sociologi, och statsvetenskap. Dock har olika typer av litteratursociologi bedrivits tidigare, bland annat av Madame de Staël, Hippolyte Taine och Viktor Svanberg. Att man valde beteckningen litteratursociologi berodde på att man ville poängtera anknytningen till sociologin, från vilken exempelvis Bourdieu och Habermas tillfört betydande impulser. Inom litteratursociologin sysslar man med olika typer av studier. Man kan exempelvis

⁴ Furuland, Lars ”Litteratur och samhälle” i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 18

fokusera litteraturens mer materiella förhållanden i samhället, hur förhållandet mellan författare och förläggare ser ut, och vilka distributionsformer finns. Men den främsta uppgiften som litteratursociologin har

bör främst vara att studera växelverkan mellan samhälle och dikt och sätta in diktverken i deras receptionssammanhang, men även (vilket är lika angeläget) analysera själva diktverken med särskild hänsyn till hur samhällsstrukturerna framträder⁵.

Man vill alltså markera den dubbla betydelsen. Under 1990-talet har fokus inom litteratursociologin alltmer kommit att hamna på läsaren som aktiv aktör. Läsaren är inte en passiv mottagare för texten, utan möter texten med en förväntningshorisont, som på samhällsvetenskaplig nivå anses bestå av olika sociala och samhällsliga faktorer. Hur dessa spelar in och vilken betydelse de har, är vad som studeras i läsarresponsanalys (*Reader-response Criticism*). Inom den sociologiska delen av denna riktning menar vissa att läsning genererar mentala associationer (*reminders*), som vi använder för att relatera det vi läst till vår egen livserfarenhet.⁶ På svenska används inom litteraturvetenskapen termen *speglingsteori* för att beteckna synsättet att litteraturen är en spegel av samhället.⁷ Eftersom de många inriktningarna inom sociologin visar att det finns många olika versioner av hur samhället ser ut, har jag valt jobba med två utvalda teorier som behandlar samhällsbilden, för att så att säga kunna avgöra vilken spegel jag ska titta it. Den sociologiska läsarresponsanalysen anser jag kan betraktas som en form av speglingsteori, med en aktiv och psykologiskt inriktad spegling. Wendy Griswold menar att det kan vara farligt på det här sättet inrikta läsarresponsanalysen sociologiskt, eftersom det innebär stor risk för subjektivism. Man förutsätter ju en viss typ av läsarpsykologi.⁸ Men med det resonemanget undergrävs alla fortsatta studier av kultur som ett socialt fenomen. Förvisso kan kvantitativa analyser ge intressanta resultat. Men om det inte finns någon form av djupare kvalitativ analys för att se varför människor svarar på ett visst sätt kommer det resultatet inte att innebära mycket mer än rena fakta. Varför svaren ser ut som de gör kommer om det inte finns ett

⁵ Furuland, Lars "Litteratur och samhälle" i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 19

⁶ Griswold, Wendy "Aktuella tendenser inom litteratursociologin" i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 54-55

⁷ Furuland, Lars "Litteratur och samhälle" i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 28

⁸ Griswold, Wendy "Aktuella tendenser inom litteratursociologin" i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 52-55

samspel mellan kvantitativ och kvalitativ läsaresponsanalys att ligga utanför kunskapshorisonten.

Margaret Archer och den inre konversationen

Den inre konversationen är ett begrepp som Margaret Archer skapat för att täppa igen det som hon upplever som ett glapp mellan struktur och agent. Hon kritiserar den sociala determinism som kommit att bli en dominerande del av samhällsvetenskapen, och vill istället visa på att agenten har både möjlighet och kapacitet att påverka sitt liv. Den teoribildning som mest brukar associeras med den inre konversationen är den symboliska interaktionismen.

Föregångarna hette William James och Charles Saunders Peirce, och de verkade i slutet av 1800-talet. James fokuserade på en introspektion som mer handlade om att lyssna än att titta. Den lyssnande individen tillerkändes viktig förändringsförmåga, i den aktiva självavlyssningen.⁹ Peirce fokus var ett dialogiskt förhållande mellan samhället och individen.

He sought to to insist *both* that it is utterly basic to us, as human beings, to be in communication with other beings, but equally that our inner lives are not swamped by our sociality.¹⁰

Archer menar att den kraft som tillerkänns jaget i dessa synsätt försvinner i den sentida samhällsvetenskapen, som den symboliska interaktionismen, där subjektet reduceras till passivt offer för sociala och kulturella krafter utan förmåga att påverka. Den symboliska interaktionismen, som representeras av George Herbert Mead, innebär att subjektet skapar sig själv genom rollövertagande och påverkan av sin omgivning. Omgivningen består dels av signifikanta andra, som utgörs av den viktigaste kretsen runt individen, som familj och vänner, dels av generaliserade andra, som innebär Samhället som helhet. Jaget, 'I', tar hand om dessa intryck och bestämmer vilken väg subjektet ska ta.

Archer markerar en distinkt skillnad mellan sin inriktning och George Herbert Meads. Förvisso är den inre konversationen en väsentlig del av den symboliska interaktionismen. Men Archer menar att den konversationen mer handlar om en konversation mellan individen och samhället, inte som hon vill göra gällande, om en konversation med oss själva. Mead är, enligt Archer, strukturalist såtillvida att den symboliska interaktionismen inte erbjuder några

⁹ Archer, Margaret *Structure, Agency and the Internal Conversation* (Cambridge University Press, Cambridge 2003) s. 57-64

¹⁰ *Ibid.* s. 66-67

möjligheter att gå emot ett starkt Me (de generaliserade och signifikanta andra). Detta, menar Archer, motsäger sig självt. Ett samhälle som bygger så totalt på rollövertagande har ingen startpunkt, eftersom varje subjekt är beroende av att kunna lokalisera sig själv i förhållande till en redan existerande roll.¹¹ James och Peirce missade inte den kraft som subjektet besitter, men de lyckades inte utveckla sina teorier till att kunna omfatta hur det dialektiska kausala förhållande som Archer menar råder mellan individ och samhälle, fungerade.¹²

Archer har i sin studie gjort tjugo samtalsintervjuer där den inre konversationen fokuseras. De frågor hon söker svar på är: Använder olika människor den inre konversationen på olika sätt? Ingår alla människor i samma mån i en inre konversation? Ser den inre konversationen olika ut, det vill säga, finns det olika typer av reflexivitet? Finns det ett samband mellan människors inre konversation och deras sociala bakgrunder? Intervjuerna har dels bestått av att intervjupersonerna fått ta ställning olika typer av inre konversation, som planering, övning, kalkylering, prioriterande, grubblande, beslutande, återupplevande, klargörande, fantiserande och föreställda konversationer med andra människor. I den andra delen av intervjun har intervjupersonerna blivit ombudade att beskriva vad som är mest aktuellt för dem för tillfället, och också att diskutera sina olika större livsprojekt.¹³

Den inre konversationen är nödvändig för att vi ska kunna formulera projekt och utföra de praktiker som behövs för att uppfylla dem. Processen utgår från det som är väsentligt för subjektet, till formulering av projekt till utförande av de erforderliga praktikerna. Detta kan ses enligt modellen:

identifiering av angelägenheter ► formulering av projekt ► genomförande av praktiker.

Eller annorlunda uttryckt:

urskiljning ► övervägande ► hängivelse.

Den inre konversationen är en förutsättning för att processen ska kunna löpa. Vad som är väsentligt formuleras utifrån värdering och rangordning av tre basfunktioner, nämligen *fysiskt*

¹¹ Ibid. s 78-90

¹² Ibid. s 75

¹³ Ibid. kap. 5

välbefinnande, performativ kompetens och *socialt självvärde*. Naturligtvis finns det ingen som totalt prioriterar en funktion framför den andra, alla behöver någon typ av tillfredsställelse på alla de här punkterna. Men någon typ prioritering är nödvändig för att kunna formulera genomförbara projekt, och kunna uppnå det som Archer benämner *modus vivendi*. Helt enkelt ett sätt att leva som balanserar de olika elementen på ett godtagbart sätt. Den inre konversationen fyller ändamålet att det är genom den som dessa vägningar och rangordningar sker. Genom en dialog mellan subjektjaget (individen i förhållande till sig själv) och objektjaget (individen i förhållande till omgivningen) kan agenten aktivt och reflexivt arbeta sig fram till en position som innebär minsta möjliga diskrepans. Archer förnekar inte, och är också noga med att poängtera att ingen individ undkommer samhällets restriktioner och möjliggöranden. (Vi föds ju alla till en kontext vi inte kunnat välja, och har olika talanger och begåvningar). Genom den inre konversationen kan agenten hitta vägar för att så smidigt som möjligt uppfylla sina projekt, och hantera de yttre krav som ställs.¹⁴

Archer identifierar tre olika typer av reflexivitet. Hon är noga med att påpeka att de inte är klassbundna, och att det inte går att säga huruvida en agents typ av reflexivitet kan förändras över tid. Archer säger att det är möjligt, och till med troligt att så är fallet, men för att konstatera det skulle det krävas en tidsstudie. Beverly Skeggs för ett resonemang kring tidsperspektivet och klassbundenheten i *Att bli respektabel*, där hon gör en tidsstudie med arbetarklasskvinnors syn på sin livssituation i förhållande till klass och kön. Skeggs studie visar att klass är en mycket viktig faktor som påverkar kvinnorna både medvetet och omedvetet, att den lägre klasspositionen innebär betydligt snävare horisonter och därför också färre urskiljbara möjligheter. Hon visar också att inställningen till klasspositionen förändras över tid.¹⁵ Skeggs visar med sin studie på att en förändring i perspektiv sker, och detta stödjer Archers antagande. Att Archer säger att de olika reflexivitetstyperna inte är klassbundna, betyder inte att hon förnekar samhällsklassernas existens. Klasspositionen är en avgörande del av den sociala omgivningen, som sätter ramarna inom vilken reflexiviteten verkar. Det jag uppfattar att Archer menar när hon säger att reflexivitetstyperna inte är klassbundna är att de inte determinerar klasspositionen. Margaret Archer fördjupar sig inte heller i genusperspektivet, men självfallet går det att diskutera hur genusordningen påverkar

¹⁴ Ibid. s. 103, 133, 148-149

¹⁵ Skeggs, Beverly *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön* (Daidalos, Göteborg, 2000) s. 76-77, 254-266

utvecklingen av en viss typ av reflexivitet. Eftersom genusordningen utgör en annan del av den sociala ramsättande omgivningen är det högst sannolikt att så är fallet.

De olika typer av reflexiva agenter Margaret Archer urskiljer är kommunikativt *reflexiva*, *autonomt reflexiva* och *metareflexiva*. Kommunikativt reflexiva kännetecknas av kontextuell kontinuitet, förnöjsamhet och av att de närmsta relationerna är det som värderas högst. De kommunikativt reflexiva tenderar att välja sina livsprojekt inom en horisont som de kan överblicka, och prioriterar bort annat. Deras typ av inre konversation kan beskrivas som ”tankar och tal”. De är reflexiva genom kommunikation och är beroende av närstående som de kan dela tankar med. Deras tillvägagångssätt för att hantera de påtryckningar och krav från det omgivande samhället är framförallt undvikande och kringgående.¹⁶

De autonomt reflexiva kännetecknas av att de antingen befinner sig i eller strävar efter kontextuell diskontinuitet, det vill säga, de söker förändring. Därför blickar de också bortom den närmsta horisonten när de ska formulera sina projekt, och är mer individualistiskt inriktade. Till skillnad från de kommunikativt reflexiva, som behöver andra för kunna använda sig av den inre konversationen på bästa sätt, vill de autonoma reflexiva sköta de överväganden som sker i den inre konversationen på egen hand. Deras sätt att handskas med samhällets krav är strategiska, och handlar mycket om att lära sig det som behövs för att nå dit de vill.¹⁷

De metareflexiva kan sägas reflektera över sin reflektion. De utvärderar ständigt sina uppställda mål och de bevakar sig själva mer än sina projekt. Detta är något som skiljer dem från de båda andra grupperna. De kommunikativa låter det fysiska välbefinnandet som de nära relationerna ger bli deras yttersta projekt och de autonomt reflexiva fokuserar på sin performativa kompetens. De metareflexiva drivs ofta av ett kall eller av ideal av något slag, och utvärderar sin situation efter dessa drivkrafter. Eftersom det i princip aldrig går att hitta en miljö som uppfyller önskningarna brukar deras livsbanor präglas av än mer diskontinuitet än de övriga grupperna. Deras taktik gentemot samhällets krav är omstörtande och utmanande.¹⁸ Archer identifierar också en grupp som kännetecknas av *bruten reflexivitet*. Det som går igen för dessa intervjupersoner är att förutsättningarna för deras typ av reflexivitet har försämrats,

¹⁶ Archer, Margaret *Structure, Agency and the Internal Conversation* (Cambridge University Press, Cambridge 2003) kap. 6

¹⁷ Ibid. kap. 7

¹⁸ Ibid. kap.8

vilket lett till att de hamnat i en position där de inte kan använda sin inre konversation på ett fruktbart sätt. Ofta har deras kontext förändrats, och även förutsättningarna för hur de brukade utöva sin inre konversation. Det har därför inneburit svårigheter för formulerandet av nya livsprojekt, som är en förutsättning för att kunna gå vidare i den förändrade kontexten.¹⁹

Archer ställer sig frågan om det är möjligt att som tredje person få tillgång till den inre konversationen, eftersom den så helt och hållet är beroende av den subjektiva individ som utövar den. Frågan är avgörande för hennes studie, eftersom ett negativt svar undergräver allt fortsatt arbete. Hon kommer dock fram till att det är möjligt att försöka närma sig den inre konversationen vetenskapligt, så länge som man inte glömmer bort att förstapersonperspektivet måste betraktas som kraftfullt.²⁰ Syftet med hennes studie är att försvara det innersta personliga rummet som varje individ har tillgång till, och varje subjekts förmåga att själv känna till sina tankar och önskningar bättre än någon annan.²¹

Anthony Giddens – en bild av moderniteten

Anthony Giddens behandlar i *Modernitet och självidentitet* vad som kännetecknar moderniteten och hur det påverkar självet och individen att leva i denna tid. Han benämner den nuvarande epoken *senmodernitet* eller *högmodernitet*. Det är alltså ingen ny epok som inletts, vilket postmodernister och poststrukturalister hävdar, utan en fortsättning på den tid vi kallar moderniteten, som fick sin början i och med industrialismen. Moderniteten är dynamisk på ett annat sätt än tidigare epoker, och detta består av tre huvudelement: (1) *Åtskiljandet av tid och rum*, vilket innebär att sociala relationer numera inte är beroende av tid och rum, (2) *Urbäddningsmekanismer*, som handlar om expertsystemets urholkning av den egna erfarenheten och symboliska tecken, som pengar. Dessa abstrakta system verkar för att sociala relationer lyfts ur sina kontexter, och kan verka på ett standardiserat sätt, inte bara lokalt utan även globalt. Och (3) *Institutionell reflexivitet*, vilket betyder att man ständigt måste ha kunskap för att kunna fungera reflexivt och göra sociala val, samt att denna kunskap också konstant står under revidering. Denna kunskap är en frukt av upplysningens förnuft, samtidigt som den nödvändiga reflexiviteten kullkastar en viktig aspekt av upplysningens filosofi, nämligen idén om sann kunskap.²²

¹⁹ Ibid. kap. 9

²⁰ Ibid. s. 34- 48

²¹ Ibid. s. 21, 25, 35

²² Giddens, Anthony *Modernitet och självidentitet* (Daidalos Göteborg 2005) s. 25-31

Viktiga komponenter i moderniteten är kapitalismen och den alltmer allomfattande övervakningen.²³ Senmoderniteten karaktäriseras av ett ökat beroende både på den lokala och globala nivån. Med nya former av risker är det omöjligt att ta avstånd från detta beroende, eftersom globala effekter tar sig in även i den privata sfären. Det går förvisso att flytta långt ut i skogen och så långt det går avsäga sig kontakt med omvärlden. Men faktum kvarstår att man ändå kommer att påverkas av växthuseffekten och eventuellt radioaktivt avfall. Giddens poängterar att det inte är så att det inte fanns stora risker under förmoderniteten. Men han menar att ett avgörande drag hos de nya riskformerna är att de är mycket svårare att kalkylera. Det är inte orimligt att föreställa sig att ett kärnvapenkrig någon gång kommer att bryta ut, men effekterna av det går inte att beräkna. För att man inte ska leva sitt liv under ständig oro, behövs det som Giddens kallar för *ontologisk trygghet*. Det innebär en grundläggande tillit som bottnar i det förtroende man känner för de tidigaste omsorgspersonerna under barndomen. Denna tillit är nödvändig för att klara av att leva med andra människor, och Giddens kallar den emotionell vaccinering mot existentiell ångest.

Att känna sig ontologiskt säker innebär att man – på ett omedvetet plan och en praktisk medvetandenivå – har 'svaren' på de fundamentala existentiella frågor som alla människor ställer på ett eller annat sätt.²⁴

Sociala regler, som vi behöver för att minska obehag, är en del av den ontologiska tryggheten. En annan viktig del av den är den skyddande hinna vi har, som gör att vi kan ta nödvändiga risker utan att ständigt oroa oss för vad som kan hända. De flesta som kör bil går inte ständigt och tänker på alla risker som bilkörningen medför.²⁵

Dessa nya risker, som gör kalkyleringen svårare, har medfört en *konfiskering av erfarenheten*. Den bottnar i upplysningen, kapitalismen och modernitetens övriga institutionella axlar, som övervakningen. Detta har inneburit en ökad livslängd, och ett minskande av vissa typer av risker som var vanliga under förmoderniteten. Vi förlitar oss allt mer på experter av olika slag, som hjälper till att bemästra riskerna, och stänga av den ångest som annars lätt infinner sig. Att vi ibland söker oss till risker beror enligt Giddens på att vi vill uppleva känslan av kontroll i en risksituation. Konfiskeringen av erfarenheten innebär att många delar av livet nu avskiljts från individen, som sjukdom, död, och födelse. Förlitandet på experter innebär alltså att vi

²³ Ibid. s. 24

²⁴ Ibid. s. 61

²⁵ Ibid. s. 48-53

slipper konfrontera dessa områden, men det innebär också enligt Giddens att vi är sämre rustade att klara av personliga kriser och avgörande beslut. När vi hamnar i dessa situationer har vi också betydligt färre normer att förlita oss på. Självet och identiteten blir ett reflexivt projekt under senmoderniteten, och det innebär att vi skapar det genom reflektion och val. Konfiskeringen av erfarenheten kan alltså sägas ha svängt i en annan riktning. Det finns förvisso experthjälp att vända sig till när det gäller de flesta områden i livet, men dessa är inte sällan motsägelsefulla. Det är till exempel upp till varje individ om den vill vända sig till den traditionella läkarvården eller alternativa metoder. Båda säger sig hjälpa. En annan viktig faktor är att informationsflödet under senmoderniteten innebär att vi trots att vi inte längre konfronteras direkt med döden, ändå kan ha en mångfacetterad bild av vad döden innebär. Denna typ av förmedlad erfarenhet innebär enligt Giddens kunskap, men samtidigt ytterligare konfiskering. Risken finns att vi förfråmligas ytterligare från verkligheten, och får en ännu större chock när vi sedan möts av den.²⁶

En viktig komponent i senmoderniteten är just detta att vi alltmer väljer vår identitet och vårt själv genom reflexivitet.

Moderniteten konfronterar individen med en komplex mångfald av val, samtidigt som moderniteten, på grund av sin icke-fundamentalistiska karaktär erbjuder liten hjälp när det gäller frågan om vad man bör välja.²⁷

Giddens menar att valet inom moderniteten kommit att bli centralt just genom att vi tvingas att välja. Även om vi ansluter oss till en fundamentalistisk sekt som erbjuder svar på allt, så är det fortfarande ett val att ansluta sig dit. Orsakerna till att vi befinner oss i detta förhållande är (1) den posttraditionella ordningen, där traditionen inom kulturen inte längre spelar samma roll, (2) att världarna pluraliseras, vilket innebär att många olika typer av världar och livsstilar existerar sida vid sida utan att egentligen beblanda sig med varandra, (3) att det finns så många valmöjligheter, (4) att den förmedlade erfarenheten från till exempel media är så omfattande, och (5) att relationerna till andra har förändrats, genom omvandling av intimiteten. Giddens förnekar inte att livsmöjligheterna, det vill säga sociala kontexter, styr

²⁶ Ibid. kap. 5

²⁷ Ibid. s. 101

individens livsstilval. Men modernitetens genomsyrande av alla aspekter av verkligheten går som sagt aldrig att undkomma helt och hållet.²⁸

Valen innebär att det blir mer viktigt med en strategisk livsplanering, för att man ska känna sig säker i sin identitet. En del av detta är det Giddens kallar kolonisering av framtiden, vilket är något som försvaras av de nya högriskkonsekvenserna. Vi behöver och kan planera framåt, men eftersom det inte finns möjlighet till säkra kalkyler när det gäller dessa högrisker, blir koloniseringen av framtiden, både på den privata och kollektiva nivån, en mer osäker affär än tidigare.

Ytterligare en del av moderniteten, som är viktigt för självet som reflexivt projekt är framväxten av det *rena förhållandet*. Äktenskapet var tidigare ofta ett kontrakt mellan två familjer. Det var socioekonomiska faktorer som styrde. Den tidigare nämnda omvandlingen av intimiteten, innebär att relationerna till andra numera präglas av att vi i högre utsträckning väljer att ingå relationen. Detta gäller både vänskap och kärlek. Om man har en annan relation till någon, så markeras det genom att vi benämner dem t.ex. släktingar eller arbetskamrater. Giddens menar att ett rent förhållande, som kan erbjuda oss stöd i den nödvändiga reflexiviteten, ingås för sin egen skull, det är därför vi markerar att det finns en annan typ av samhörighet med t.ex. släktingar än den valbara vänskapsrelationen. (Därmed inte sagt att man inte kan vara vän med en släkting, men då är det en relation utöver släktskapet). Den rena relationen innebär en frivilligt ingådd förpliktelse och intimitet gentemot den andra parten. Den bekräftelse vi får av dessa relationer är ett stöd för den ontologiska tryggheten och den nödvändiga reflexiviteten. Eftersom relationen ingås som ett reflexivt val, kan den också avslutas, och därför förutsätter en ren relation ömsesidig tillit.²⁹

Kritisk reflektion kring Giddens och Archers teorier

De två teorier som utgör grunden i uppsatsen är valda eftersom de dels kompletterar varandra bra, dels innehåller väsentliga diskussioner som relaterar till frågeställningen. Dock finns det vissa svaga punkter inom dem, som bör redovisas.

Margaret Archers teori om den inre konversationen innebär ett verktyg för att se hur individen formar sin livsbana utifrån den egna förmågan till inre reflektion. För att renodla detta verktyg

²⁸ Ibid. s. 101-107

²⁹ Ibid. s. 109-119

har Archer stiliserat sina modeller, vilket kan upplevas som att resonemanget är väl hårddraget och kategoriskt. Resultaten kan därför också framstå som något riktade, för att man ska kunna dra de önskvärda slutsatserna. Ett viktigt dilemma är också att hon inte fördjupar sig i en diskussion om den strukturella påverkan på reflexiviteten. Margaret Archer som kritisk realist diskuterar i andra verk strukturernas roll för individen och agenten, därav går det att dra slutsatser om hur hon resonerar i frågan. Men i *Structure, Agency and the Internal Conversation* saknas dessa resonemang, vilket ger utrymme för tolkningar i andra riktningar. Hon diskuterar inte heller genusaspekten när det gäller reflexiviteten speciellt ingående. För att teorin hon presenterar verkligen ska kunna användas krävs dels viss kunskap om hennes tidigare tankar, men framför allt komplettering av andra samhällsteorier, som är inriktade på sociala mekanismer och styrningar.

Man kan också rikta en viss metodkritik gentemot undersökningen som ligger till grund för slutsatserna. Archer har gjort 20 djupintervjuer, och arbetar utifrån dem. Hon diskuterar själv svårigheten att dra mer långtgående slutsatser, eftersom det hade krävt en tidsstudie. Frågan är om inte just en sådan tidsstudie gett mer tyngd åt resultatet.

Anthony Giddens teori om moderniteten och självidentiteten är en bild av dagens samhälle. Trots att boken skrevs 1991, lyckas han sätta fingret på väsentliga drag i det moderna samhället, som bara börjat skönjas i början på 90-talet. Men ett problem som finns i teorin är avsaknaden av empiri. Detta kan ibland ge intrycket av att författaren suttit på sin kammare och filosoferat, och även om resonemangen kan verka relevanta, hade empirisk underbyggnad gjort diskussionen mer kraftfull. Ett problem blir att Giddens ibland använder yttranden som framstår som generaliseringar utan belägg, som påståendet att

män tycker att det är svårare att hantera sådana förhållanden, liksom de brukar ha svårare för att kommunicera sina känslor och behov till den andre³⁰

Om påståendet stämmer, hade det sett bättre ut med mer underbyggnad.

Archers teori handlar om det mest grundläggande för individen som agent, nämligen hur processen för att uppnå tillfredsställelse i livet ser ut. Giddens teori innefattar en bild av moderniteten och samhället, vilket blir den spegel jag använder mig av när jag tittar på

³⁰ Ibid. s. 113

litteraturen utifrån speglingsteorin. Jag är medveten om att det finns punkter inom teorierna som kan ifrågasättas. Men jag anser ändå att de utgör en bra grund att utgå från i förhållande till min frågeställning. Det jag vill veta är vilken funktion skönlitteratur fyller för sina läsare. Margaret Archers teori om den inre konversationen i kombination med Giddens och speglingsteorin inom litteratursociologin, erbjuder utgångspunkter för ett svar på den frågan.

Tidigare forskning

Synen på läsaren som subjekt har under lång tid varit väldigt schematisk. Man betraktade läsaren som en mottagare, och populärlitteraturen sågs i närmaste som ett annat slags ”opium för folket”, som skapade passiva individer utan engagemang eller kunskap att ifrågasätta sin omvärld. Det dras också en tydlig gräns mellan intellektuella och andra. De intellektuella har fortfarande kvar förmågan att ifrågasätta, måste därför hitta ett förhållningssätt till masskulturen för att kunna försonas med den. Resultatet blir ofta ett milt ironiserande.³¹ Under de sista decennierna har dock perspektivet flyttats och läsaren har mer och mer hamnat i blickfånget, som aktivt och dynamiskt använder sig av den litteratur hon läser. Inom feministisk forskning finns en tudelning när det gäller populärkulturens inverkan. Anna-Karin Kollind nämner att man inom feministisk forskning när det gäller frågespalter i veckotidningar å ena sidan menar att veckopressen reproducerar patriarkala mönster och stereotypa könsroller. Å andra sidan menar man att frågespalterna kan vara ett sätt att gå emot patriarkatet genom den behandling av problem som spalterna innebär. Det finns också en distinktion mellan hur och om människor använder sig av populärkultur, i det här fallet frågespalter. Kollind knyter an till Ann Swidlers kultursociologiska teori, enligt vilken de människor som använder sig av frågespalter lever ”ett liv under granskning”. De är mer öppna för att aktivt ta till sig det spalterna och populärkulturen erbjuder än de som lever ”ett liv utan granskning”. När vi befinner oss i instabila livssituationer är vi mer öppna för influenserna, eftersom kulturen kan erbjuda en verktygslåda med redskap för att bli den man vill bli. Enligt Giddens präglas livssituationerna i senmoderniteten av större instabilitet, eftersom individen alltmer måste skapa sin egen livspolitik och bedöma mer komplicerade och svårpåverkade risker.³² Resultatet av detta är mycket auktoritet överlämnas till experter. Detta resonemang följer Swidlers syn på kulturen. Kulturen hjälper enligt Swidler till att utforma

³¹ Adorno, Theodor W ”Kulturindustri: en återblick” i Furuland & Svedjedal *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 94-95

³² Giddens, Anthony *Modernitet och självidentitet i den senmoderna epoken* (Daidalos, Göteborg 2005) s. 44-45, 171-172

handlingsstrategier, det vill säga vanor, färdigheter, rutiner och stilar, som man tror ska leda dit man vill.³³ Kollind visar hur breven till frågespalterna ofta handlar om att man vill ha råd om vilken strategi man ska välja, eller fingervisning om att den riktning man valt är rätt eller fel. Teorin om handlingsstrategi och populärkultur går väl i linje med Archers teori om den inre konversationen. Handlingsstrategi kan närmast liknas vid det Archer kallar praktiker för att uppfylla livsprojekten. Archer redogör dock också tydligt för den prioritering hon menar är nödvändig för att vi inte ska drabbas av kluvenhet. Enligt Kollind menar Swidler att de handlingsstrategier vi har för våra olika roller ofta kan komma i konflikt med varandra. Hon är också mer strukturalistiskt inriktad i den meningen att hon också säger att de handlingsstrategier vi väljer formas kulturellt, och att det är det som är avgörande för vad vi vill uppnå.³⁴ Archer förnekar inte den strukturella påverkan, men trycker på att den personliga reflexiviteten är avgörande, och att den inte är socialt determinerad.

Janice Radway har studerat läsningen av populärlitteratur utifrån perspektivet att läsaren är en aktivt utväljande part, och inte som var det tidigare rådande perspektivet, ett passivt offer för kulturindustrin. Detta representeras till exempel av Adorno & Horkheimer i *Upplysningens dialektik*³⁵. Radway har intervjuat storkonsumenter av populärlitteratur, och drar slutsatserna att läsarna i hög grad kan se igenom de klichéer som presenteras i böckerna, samtidigt som de kan dra nytta av dem genom tröst, uppmuntran, budskap om frihet etc.³⁶ Hon trycker på att etnografiska studier av litteratur kan ge en bild av hur subjekt förstår och hanterar sin livssituation. För att förstå det skiljer hon på läsningen som aktivitet och själva texten. Kvinnorna i studien ser sin läsning av romantiska romaner som ett andningshål från kraven i sina sociala liv, som hustrur och mödrar. De är inte heller omedvetna om att litteraturen präglas av schablonbilder men kan som aktiva läsare delvis dra nytta av utvalda partier. Dock är läsningen och texten betydligt mer komplicerade och konfliktfyllda än vad de först kan verka. Radway använder Nancy Chodorows version av psykoanalysen för att förstå varför kvinnorna läser just romantiska romaner och inte någon annan genre. Chodorows teori leder enligt Radway till att tolka läsningen som dels ett sökande efter den preoidipala modern, eftersom kvinnorna i studien visade sig ha en intensiv längtan efter omhändertagande, dels representation av makt och självständighet via den oidipala fadersfiguren. Hjältarna i studien

³³ Kollind, Anna-Karin ”Hjärtespalten- en plats för vardagslivets mikropolitik” i Björk & Flisbäck (red) *I sitt sammanhang* (Symposion Stockholm 2005) s. 196 - 200

³⁴ Ibid. s. 200

³⁵ Horkheimer, Max & Adorno, Theodor *Upplysningens dialektik* (Daidalos Göteborg 1996) s. 155-156

³⁶ Svedjedal, Johan ”Det litteratursociologiska perspektivet” i Furuland & Svedjedal *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997) s. 80

är ofta androgyna, och kvinnorna bekräftar i intervjuerna att de lika mycket som den maskulina idealbilden också anser det viktigt att hjälten är omtänksam och öm.

Radway menar att den psykoanalytiska tolkningen leder till att litteraturen reproducerar heteronormativiteten som nyckeln till lycka.³⁷ Här finns distinktionen mellan läsningen som aktivitet och själva texten. Texten som sådan reproducerar ett patriarkaliskt socialt samhälle. Men kvinnorna är aktiva läsare såtillvida att de via romanläsningen hävdar sin rätt till eget rum och egen tid. De romantiska romanerna upplevs som en väg in i en feminin gemenskap. Radway poängterar dock att denna gemenskap även den blir ”fiktiv”, eftersom kvinnorna inte samlas i verkliga livet. Den patriarkala ordningen innebär att kvinnor isoleras från varandra, och den gemenskap som de romantiska romanerna skapar är snarare ett led i det isärhållandet.³⁸

Jag utgår, i likhet med Janice Radway, från tesen att populärlitteraturen fyller en funktion för läsaren. Att läsaren är medskapare i läsandet, och inte är ett alltigenom prisgivet offer för den mediala kulturen är en viktig del i det. Janice Radway menar ju också att läsaren är aktiv, väljer vad de vill läsa och kan dra nytta av det de läser. När kvinnorna i Radways studie läser böcker som visar upp en positiv sida av heterosexualiteten, så minskar deras kognitiva dissonans, vilket innebär en större förnöjsamhet med sin situation. Radways slutsats är att detta kan tolkas som ett led i den patriarkala strukturen. Min infallsvinkel skiljer sig åt såtillvida att jag inte kommer att fokusera på en övergripande samhällsteori, utan istället rikta in mig på textens funktion och tänkbara användningssätt för läsaren. Utgångspunkten är den reflexivitet som innebär att varje individ är ett aktivt subjekt som kan styra sina livsval och projekt.

Radways studie visade att läsarna använde litteraturen för att skapa tillfredsställelse i livet. Eftersom varje individ resonerar på olika sätt och har olika intentioner, så finns det också olika sätt att upprätta tillfredsställelse. Förvisso finns det likheter som utgår från sociala kontexter, men som Margaret Archer hävdar, så är reflexiviteten något helt personligt, och det är i den som svaret på vilka livsval vi gör finns. Litteraturen kan genom sin position som

³⁷ Radway, Janice *Reading the romance- Women, Patriarchy and Popular Literature* (The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London 1984, 1991) s. 5-14

³⁸ *Ibid.* s. 212-213

understödjare belysa vad det är som är centralt för läsaren och vad den låter reflexiviteten cirkla kring.

Metod och uppläggning

Urval av material

När man diskuterar skönlitteratur uppkommer frågan om hur man definierar den. En tydlig distinktion som finns är den mellan litteratur som säljs i bokhandeln, och ”kioskitteraturen”. Men idag säljs vissa böcker både på Pressbyrå och i de etablerade bokhandlarkedjorna. Och även bland de böcker som publiceras inom den etablerade sfären finns en rangordning bestående av vilka författare som räknas till ”etablissemanget” och inte. Deckare ligger lägre ner på skalan, men det hindrar inte att vissa deckarförfattare kan betraktas som kvalitetsförfattare. Dilemmat som uppstår när gränserna för vad som är ”god” och ”dålig” litteratur är så godtyckliga och flytande, är hur man ska hantera avgränsningen. Mitt syfte, att titta på litteratur som blir populär, förutsätter att det analysmaterial jag väljer faktiskt är litteratur som blir läst. Jag har valt att analysera 6 romaner, utgivna i pocket. Min motivering för det valet är att de böcker som finns att köpa på flest ställen är pocketböcker. De finns förutom i de vanliga bokhandlarna också att tillgå i mataffärer, servicebutiker, samt egna specialkedjor. Jag valde ut sex romaner från Svensk Bokhandels pockettopplista för mars 2007. (Svensk Bokhandel är ett tidningsaktiebolag som ägs av Svenska bokhandlareföreningen och Svensk Förläggareföreningen, och som publicerar branschtidningen Svensk Bokhandel)³⁹ Alla böcker är skrivna på svenska, utom *Nu vill jag sjunga dig milda sånger*, och att det råkade bli så berodde helt enkelt på försäljningen sett ut så under den aktuella månaden. *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* är dock skriven av en svensk författare, och hon nämner i efterordet att hon är nöjd med översättningen. Detta gör att jag slipper problematisera frågan om hur man skall hantera översättningar, i förhållande till originalspråket.

Jag försökte undvika subjektiv styrning, dock har jag kvoterat urvalet på några punkter. Det var nödvändigt att välja analysmaterial något mer aktivt än att bara plocka de sex första böckerna på topplistan, för annars hade resultatet kunnat bli missvisande. För det första försökte jag balansera könsfördelningen bland författarna till 50/50. Det var inget problem eftersom könen var relativt jämnt representerade. För det andra såg jag aktivt till att inte låta

³⁹ www.svb.se, 2007-05-02

deckarandelen bli för övervägande Dock utgjorde det inget större problem, eftersom andra genrer också var välrepresenterade. För det tredje valde jag bort de böcker som räknas till facklitteratur. Analysmaterialet består av följande romaner:

Svinalängorna av Susanna Alakoski

Män som hatar kvinnor av Stieg Larsson

Isprinsessan av Camilla Läckberg

Snabba cash av Jens Lapidus

Nu vill jag sjunga dig milda sånger av Linda Olsson

Montecore - En unik tiger av Jonas Hassen Khemiri

Analysmetod

Jag har använt mig av innehållsanalys för att undersöka mitt problem. Det innebär användande av grundprincipen i innehållsanalys, det vill säga att räkna förekomsten av ett fenomen i texten. Men det jag söker efter ligger på en mer implicit nivå, och därför är det viktigt att också betona den kvalitativa aspekten. Bergström och Boréus nämner i kapitlet om innehållsanalys att den brukar delas upp i kvalitativ och kvantitativ, på grund av att man kan göra innehållsanalys utan att kvantifiera någonting. Men man kan också betrakta den kvantitativa innehållsanalysen som mer eller mindre kvalitativ, beroende på hur komplicerade tolkningar som måste göras.⁴⁰ I det här fallet ligger fokus på förvisso på kvantitativt undersökande av förekomsten av den inre konversationen i de utvalda romanerna. Men tolkningen som krävs för att komma åt det ligger på en kvalitativ nivå. Utgångspunkten för tolkningen är vilka element som kan appellera till läsaren utifrån aktuella samhällsteman och livsprojekt i en senmodern kontext. Jag vill med hjälp av Archers teori kunna skapa en bild av romanernas reflexivitet på ett mer övergripande sätt. Genom att problematisera subjektiviteten och tolkningsstrategierna man använder kan ett samspel mellan de subjektiva erfarenheterna, metoderna och det analyserade materialet vara fruktbara. Dock bör målet vara att försöka förhålla det analyserade materialet till den ”objektiva” värld som finns utanför texten och tolkaren.⁴¹ Genom att jag använder sociologisk teori som modell för analys och tolkning eftersträvar jag denna neutralitet. Att det är min tolkning går aldrig att komma ifrån, men eftersom den görs utifrån en viss teori går det att följa de banor som tolkningen har följt. Min

⁴⁰ Bergström, Göran & Boréus, Kristina red. *Textens mening och makt* (Studentlitteratur Lund 2005) s. 44

⁴¹ Ibid. s. 24-28

studie kan benämnas som abduktiv, eftersom utgångspunkten är sociologiska teorier, vars relevans testas i ett empiriskt material, som sedan återknyts till teorin.

Analysmodell

Jag har läst romanerna två gånger, en gång för att som ”vanlig” läsare möta texten, och en gång för att titta på böckerna analytiskt.

Det schema jag använt för analys under läsningen ser ut som följande:

- Reflexivitetsnivå: förekommer reflexivitet explicit (utskrivet) eller implicit (underförstått), vilket dominerar?
- Vilken typ av reflexivitet dominerar?
Kommunikativ - Autonom - Meta - Bruten
- Personbundenhet: är romanens reflexivitet bunden till en person, eller flera?
- Hur yttrar sig de olika varianter av reflektion som Archer frågar sina respondenter om?
Planering – Övning – Kalkylering – Prioriterande – Grubblande – Beslutande – Återupplevande – Klargörande - Fantiserande - Föreställda konversationer med andra människor
- Kring vilka teman cirkulerar romanen och reflexiviteten?
- Kan man se en reproduktiv eller transcendativ riktning i boken?
- Vilka läsarappellerande tematiker går att urskilja?

Analys-schemat är en grov modell, och har inte används strikt. Det är en utgångspunkt, men eftersom alla böcker skiljer sig åt är en viss flexibilitet nödvändig.

I nästa kapitel följer redogörelsen för analysresultaten. Varje roman redovisas för sig, med en inledande innehållsresumé.

Analys

Svinalängorna av Susanna Alakoski

Svinalängorna handlar om Leena, som växer upp i Ystad på 70-talet. Hennes föräldrar är finska invandrare. Familjen blir mycket glada när de får en lägenhet i ett nytt hyreshus, och använder sina begränsade tillgångar till att få det så fint som möjligt. Husen får snabbt namnet Svinalängorna, och hyresgästerna domineras av invandrare och låginkomsttagare. Spriten och

våldet är aldrig långt borta, och Leena lär sig att kunna avläsa hur situationen ser ut hemma och utveckla strategier för att hantera det. I närheten finns hennes bästa vänner Åse och Riitta, som kommer från liknande hemförhållanden.

Reflexivitetsnivå, reflexivitetstyp och personbundenhet

Reflexiviteten i boken förekommer regelbundet explicit. Leenas tankar kring sitt liv och sina önsknings inför framtiden är utskrivna som regelrätta reflektioner. Av de övriga karaktärerna är det framförallt mammans reflexivitet som blir framträdande. Vilken reflexivitetstyp hon tillhör är svårt att avgöra, men hennes främsta livsprojekt verkar vara familjen. Detta, och hennes nära kontakt med väninnan och deras förtroliga samtal pekar åt en kommunikativ riktning. Samtidigt är hon politiskt och samhällsligt medveten, propagerar för kvinnans rättigheter, och läser böcker som omgivningen anser vara slöseri med tid. Vad hon egentligen tänker får man inte insyn i. Men att hon har utformade mål som ligger bortom den synliga horisonten märks bland annat när hon talar med dottern om utbildningens betydelse:

Kom ihåg Leena, skolan är det viktigaste av allt. Lova att göra som din fröken säger fortsatte hon. Du måste vara duktig i skolan och du måste skaffa dig en utbildning innan du gifter dig och skaffar barn. Annars är du fast, i synnerhet om du är född till kvinna. Se på mig sa hon. Jag är helt beroende av pappa. (s. 40)

Det berättas också att hon som ung bestämt sig för att flytta till ett annat land för att få det bättre. Man kan eventuellt spåra hennes brutna reflexivitet, i detta att hon hade projekt som inte höll så långt som hon hoppats, och hon har inte redskap att hantera nederlagen för sina projekt, och formulera nya hållbara.

Reflektionsyttringar och teman

Romanens övergripande tema är överlevnad mot svåra odds. Motiv som används är unga tjejers och barns utsatthet, att växa upp och att vara ung i Sverige på 70-talet. Leenas reflexivitet fokuserar till stor del på strategier för att hantera vardagen. Bland annat beskrivs hur Leena sorterar knivarna i knivstället för att inte pappa ska få tag i den vassaste när han hotar mamma. Hon reflekterar också en hel del kring framtiden och livet. Leena är medveten om vilken betydelse skolan, simträningen och de två bästa vännerna har för att hon ska stå ut med livet under ”perioderna” när föräldrarna super. Dock vill jag inte kategorisera Leena som autonomt reflexiv. Det påpekas att hon, Åse och Riitta vet allt om varandra, och Leena ringer

till polisen och tar kontakt med socialen vid ett flertal tillfällen. Hon upplever det som oerhört svårt, men återkommer till det ändå, eftersom hon vill ha hjälp och stöd. Sålunda skulle jag vilja benämna hennes typ av reflexivitet som kommunikativ.

Genom vännerna har Leena möjlighet att få det stöd hon behöver, och hon utvecklar egna livsprojekt. Ett sådant är att skapa ett något bättre liv än det hennes föräldrar har. Hon satsar på sin performativa kompetens, med simträning där hon klassas som ett framtidshopp och i skolan. Med andra förutsättningar kanske hon skulle ha kategoriserats som en metareflexiv eller autonom individ. Men den situation hon befinner sig i gör att hon tvingas lägga stor kraft på det fysiska välbefinnandet för att inte förlora den delen helt och hållet. Hennes förhoppningar rör dels konkreta förändringar, som ett lite finare hem och lite mer pengar, men också en diffus utsikt om ett liv med en helt annan inriktning:

En diffus längtan spred sig i kroppen. Bort. Så långt bort härifrån som möjligt. Jag visste inte vad jag skulle göra, men jag ställde mig ni en kö. En kö för en helt annan inriktning av mitt liv.

(s. 184).

Hennes mamma skulle däremot kunna kategoriseras som en bruten reflexivitet. Hennes försök till utformande av livsprojekt och kamp för familjen fungerar bara halvvägs, eftersom hon inte orkar genomdriva dem utan gör återkommande självmordsförsök. Föräldrarna lyckas formulera ett nytt projekt, med nykterhetslöften och ett nytt försök till bättre liv.

Nu skulle allting ordna sig. Pappa avgav ett nytt nykterhetslöfte. Ett äkta. Och mamma trodde på honom. Om han slutade så slutade hon. Och då skulle hon börja banta också. Pappa nynnade i köket. (s. 243)

Men de återfaller i spritmissbruket efter några månader. Orsaken är att den strategi de etablerat inte håller. De orkar inte driva igenom projektet.

Reproduktiv/transcendativ inriktning

Romanen har en transcendativ riktning, genom både Leenas och mammans reflexivitet och förändringsförsök. Även om modern är uppgiven, och Leena berövas en del av sina illusioner när hon blir äldre, så finns ändå en tydlig framtidstro kvar. De tre kompisarna ser fram emot att flytta hemifrån, att sluta skolan och hantera sina egna liv. De jämför sina föräldrar och

kommer fram till att de alla har positiva och negativa drag. Jämförelsen framstår som en slags resignation, och med den en möjlighet att titta framåt mot förändring.

Läsarappellerande tematiker

Svinalängorna behandlar framförallt ämnet familjen, och dess betydelse för identitetsskapandet och det reflexiva projektet. Leenas ontologiska trygghet urholkas genom att föräldrarna ”försvinner” under perioderna. Vad som framförallt kan tänkas appellera till läsaren är hennes sätt att hantera denna otrygghet. Det faktum att boken också pekar på förändring, innebär att läsaren inges en förhoppning om större ontologisk trygghet, och det är något vi alltid strävar efter. Just denna hantering av svåra ödesdigra situationer, ger enligt Giddens tankar om förmedlad erfarenhet ett exempel på hur de kan hanteras. Att förändra sin situation innebär ett stadigt formulerande av projekt, och det är det Leena gör. Denna början till förändring är läsarappellerande eftersom den utvärdering av livssituationen och livsplan som präglar moderniteten, är en ständigt närvarande faktor.

Män som hatar kvinnor av Stieg Larsson

Män som hatar kvinnor är Stieg Larssons första deckare i en serie om tre böcker. I centrum står journalisten Mikael Blomkvist. Han har nyligen dömts för förtal efter en artikel om industriledaren Wennerström, när han får erbjudande från Henrik Vanger, tidigare ledare för Vanger-koncernen, att skriva släkten Vangers familjekrönika. Det egentliga uppdraget är att ta reda på vad som hände Henriks brorsdotter Harriet, som försvann spårlöst när hon var sexton. Innan Henrik Vanger anlitar Mikael Blomkvist låter han säkerhetsföretaget Milton Security göra en privatspaning på honom, och den researcher som gjort det jobbet heter Lisbeth Salander. Hon är tjugofyra år, och beskrivs som en ”strulig” person, med iögonfallande klädsel, besvärlig attityd och är satt under förmyndare eftersom hon klassificerats som otillräknelig. Lisbeth och Mikael får kontakt och blir de som tillsammans nystar i fallet. Mikael har en relation med Erika Berger, chefredaktören på tidningen där han arbetar. Detta sker med hennes man välsignelse. Denna kontakt är viktig för dem båda.

Reflexivitetsnivå, reflexivitetstyp och personbundenhet

Reflexiviteten i romanen ligger både på den implicita och explicita nivån. Till stora delar består texten av så kallade analepser, eller tillbakablickar. Dessa behövs för att läsaren ska förstå bakgrunden till intrigen och till karaktärerna. I analepserna är reflexiviten implicit, det

som hänt har passerat och oftast innebär tillbakablickarna rena beskrivningar. Men reflexiviteten ändå högst närvarande, eftersom man får skönja de beslut som tagits på vägen. I denna passage får man en viss inblick i hur Lisbeths chef resonerat när han anställde henne:

Istället för att ge henne sparken hade han kallat in Lisbeth Salander för ett privat samtal, där han försökt komma underfund med hur den besvärliga flickan egentligen var funtad. Han stärktes i sin övertygelse om att Lisbeth Salander led av någon allvarlig störning, men han upptäckte också att bakom hennes truliga framträdande dölde sig en intelligent människa. Han upplevde henne som bräcklig och störande men började också – till sin egen stora förvåning – tycka om henne. (s. 44)

Liknande övervägningar görs på många ställen och av flera karaktärer.

Mikael Blomkvist är troligtvis en metareflexiv person. Han drivs av sin ideologi, och ambitionerna med tidskriften han arbetar på. Han är frånskild, äktenskapet tog slut på grund av hans relation med Erika som han inte ville avsluta. Han har en dotter från äktenskapet, men henne träffar han ganska sällan, något som han skäms över. Det sociala självvärdet är hans främsta prioritet, och därför fortgår relationen med Erika, eftersom hon delar ambitionerna. Mot slutet tvingas han välja om han ska avslöja den otäcka historia som döljer sig bakom Harriets försvinnande, som bland annat innehåller flera mördade kvinnor. Han bestämmer sig för att låta bli, efter vädjanden och vissa erbjudanden från familjen Vanger. Men det plågar honom djupt, eftersom det går emot hans främsta prioritet, att avslöja sanningen när svagare drabbats, och gör att han skäms inför Erika:

Det naturliga hade varit att omedelbart ta kontakt med henne och inviga henne i den informationen ha satt på. Men han ville inte prata med henne. Vid dussintals tillfällen hade han stått med mobiltelefonen i handen och klickat fram hennes nummer: Varje gång hade han ångrat sig. /Han visste vad som var problemet. Han kunde inte se henne i ögonen. /Den *cover-up* han bidragit till i Hedestad var journalistiskt oförlätlig. Han hade ingen aning om hur han skulle förklara det för henne utan att ljuga, och var det något han aldrig någonsin tänkte göra så var det att ljuga för Erika Berger. (s. 519)

Lisbeth Salander framstår som en mycket osannolik karaktär, och förklaringen i det ligger i hennes reflexivitet. Hon kan sägas vara en bruten reflexivitet, eftersom hon inte lägger upp några större strategier eller skapar övergripande projekt. Det antyds eventuellt i boken att detta beror på någon psykiskt störning. Hon kännetecknas av att hon inte bryr sig så mycket

om någonting, och om hon inte har lust med någonting så gör hon det inte. Samtidigt är hon punktvis mycket strategisk och idealdriven. Hennes privata hämnd på Wennerström är planerad till minsta detalj, och grundar sig på att hon efter att ha läst en del mail som skickats mellan honom och en torped som tvingade en kvinna som var gravid med Wennerström att göra abort, slagit fast att han är ”ytterligare en man som hatar kvinnor”. (s. 529) Likaså är hennes hämnd på den advokat som utsetts till förmyndare och som förgriper sig på henne, utstuderad och noggrant planlagd. Den fråga som uppstår, och som gör hennes karaktär osannolik är just den att om kapaciteten till en sådan handlingskraft och planering finns, är varför hon inte skapar några större livsprojekt åt sig själv. Hon har förvisso ett projekt, sitt jobb, och hon besöker också sin mor på ett sjukhem med jämna mellanrum. Drivkraften är hennes förmåga att avslöja saker om folk, men varför det fungerar som drivkraft får man ingen klarhet i.

Reflektionsyttringar och teman

Romanens reflexivitet kretsar mycket kring Mikaelns ideologiska dilemman, och hans strävan efter att uppfylla det han anser rätt, nämligen avslöja de brottligheter som begåtts. Det förekommer också reflektioner kring det moderna samhället, politik, företagsvärlden, vänskapsförhållanden, förtryck, könsmaktsordning och tillit. Titeln handlar inte enbart om den makabra historia som Lisbeth och Mikael avslöjar, utan lika mycket om ett mer allomfattande fenomen, vilket bland annat exemplifieras genom Lisbeths förmyndare, som våldtar henne på ett mycket brutalt sätt.

Reproduktiv/transcendativ inriktning

Boken pekar på ett sätt i en transcendativ riktning, eftersom en utveckling sker, Wennerström får sitt straff, och likaså Lisbeths advokat. Men huruvida det innebär en förändring av strukturer och maktordningar besvaras inte, och det troliga är ju att dessa fortlever. Dock syftar boken att lösa en gåta, och det lyckas man med. Men precis som Mikael våndas över mörkläggningen av de mördade kvinnorna, så upplever man som läsare en viss rundgång. Gåtan är förvisso löst, men eftersom det inte offentliggörs är den nytta som kan dras av det begränsad. Lisbeth får känslor för Mikael, och köper en julklapp till honom, något som är mycket ovanligt för att vara henne. I sista kapitlet kastar hon dock den i en soptunna, sen hon sett Mikael på stan med Erika. Detta förstärker den reproduktiva inriktningen, eftersom den förändring som börjat skönjas för Lisbeths del kommer på skam, och hon drar slutsatsen att det enbart är dumt och patetiskt.

Läsarappellerande tematiker

Den främsta läsarappellerande tematiken i *Män som hatar kvinnor* är Mikael's önskan att lyckas med sitt livsprojekt. Han plågas som nämnts svårt av det faktum att han inte kan följa sitt kall som journalist. Men eftersom det också är ett reflexivt val att inte göra det, blir diskussionen kring hur man ska värdera faktorer i denna typ av diskussion, något som appellerar till läsaren, eftersom samma typ av val även görs i verkliga livet. En annan aspekt som kan tänkas appellera till läsaren är att vi får insikt i en otäck historia, vilket innebär att man lägger ytterligare en tegelsten till bilderna av de konfiskerade områdena, i det här fallet brott, våld och död. Detta fascinerar läsaren, just därför att det som Giddens visar, är bortträngda zoner. Ytterligare en aspekt som kan tänkas engagera läsaren är Mikael's problem med att få ihop sin situation som pappa samtidigt som hans jobb egentligen är hans främsta projekt. Lisbeth's osannolika strategiska kalkylerande är intressant för läsaren, eftersom det man får följa är en karaktär utan förutsättningar, men som ändå klarar sig, och kan genomföra hisnande operationer. Detta kan tänkas appellera till läsaren genom att det innebär fantiserande om hantering av situationer. Ytterligare en aspekt som bör appellera till läsarens egen reflexivitet är att intrigen beror av att åtskiljandet av tid och rum, som Giddens menar är ett grundläggande kännetecken för moderniteten.

Isprinsessan av Camilla Läckberg

Isprinsessan är Camilla Läckberg's debutbok. Hjältinnan heter Erica Falck, är trettiofem år gammal, och är författare. Hennes föräldrar har just dött i en bilolycka, och därför befinner hon sig i sitt barndomshem i bohusländska Fjällbacka för att ordna upp det som behövs. En morgon hittar hon sin gamla barndomsvän Alexandra Wijkner född Carlgren död i badkaret i sitt hem i Fjällbacka. De har inte haft någon kontakt på tjugofem år, sen Alexandra hastigt flyttade från Fjällbacka. Polisen i Tanumshede börjar nysta i fallet. Framförallt är det Patrik Hedström, en av de yngre förmågorna på polisstationen som arbetar med att förklara hur det egentligen har gått till. Han är nyskild, och känner sig ibland ganska ensam. Erica och han var barndomsvänner, och nu när de möts igen, upptäcker de att båda är attraherade av varandra. När gåtan nystas upp visar det sig att det ligger betydligt mer bakom fallet Alexandra än vid första anblicken. Bysamhället med sin strikta uppförandekodex och skvallret är viktiga aktörer.

Reflexivitetsnivå, reflexivitetstyp och personbundenhet

Reflexiviteten i boken är både explicit och implicit. I tillbakablickarna, analepserna ligger den implicit, eftersom det är en reflexivitet som ligger till grund för det som berättas. Men den explicita reflexiviteten dominerar, eftersom de delar som handlar om karaktärernas situation samt den reflektion som leder till gåtans lösning innebär en utskriven och aktiv reflexivitet.

Perspektivet hoppar också emellanåt, och därmed också den inre konversation som blottas för läsaren. Reflexiviteten är alltså inte bunden till en person, utan i princip alla förekommande karaktärer ger uttryck för reflexivitet. Således är det inte heller enbart en typ av reflexivitet som dominerar. Huvudkaraktärerna är Erica och Patrik, i något mindre mån systemen Anna, kommissarien Mellberg, och Alexandras föräldrar. Exakt vilken typ av reflexivitet som de olika karaktärerna ger uttryck för är svårt att fastställa. Däremot diskuteras inåtvändhet och tystnad som en del av själva mordgåtan. Alexandra Wijkner beskrivs av sin man som någon man aldrig helt fick tillträde till, och när historien nystas upp framhålls ofrivillig tystnad om saker man hade behövt prata om som orsaken till tragedin. Dessutom inleds varje kapitel med en sida kursiv stil, där en icke-presenterad man reflekterar kring mordet, hur Alexandra såg ut, om skuld och tillit. Troligtvis har avsikten varit att dessa passager ska tolkas som en djup bild in i en människas tankar, och de ger uttryck för en tydlig inre konversation, som inte går att dela med andra.

Reflektionsyttringar och teman

Isprinsessan kan sägas bestå av fyra olika typer av text, som alla upptar ungefär lika stor del. Några av dessa typer känns igen från *Män som hatar kvinnor*, men är tydligare här.

Analepser, återblickar av olika omfattning som målar upp intrigen och huvudpersonernas situation, är en viktig del av den, precis som i den föregående deckaren av Stieg Larsson.

Reflektionen som tema är den andra texttypen, och den är också kännetecknande för deckargenren. Boken arbetar sig fram mot gåtans lösning, och det innebär reflexivitet i form av kalkylering, grubbling, åltande, etc. I stort sett alla av de former av reflexivitet som Archer frågar sina respondenter om används av deckarhjältarna. Den tredje formen av text i

Isprinsessan är passager i tid, när agerande och repliker återges som en brygga mellan reflektionstillfällena. Ett exempel på det är till exempel när Patrik Hedström pratar med Jan Lorentz, en av Alexandras barndomsvänner:

Patrik reste sig och sträckte fram handen. Jan reste sig också och lade ifrån sig cigaretten i askkoppen inna han tog Patriks utsträckta hand. – Ingen fara, ingen fara alls. Det var trevligt att träffas. Inställsam värre, tänkte Patrik. Han följde Jan uppför trappan, tätt i hälarna. Kontrasten var skarp när han kom upp till den mycket smakfulla inredningen på övervåningen. Synd att Jans fru inte fått numret till Nellys inredningsarkitekt. Han tackade för sig och lämnade huset med en känsla av att han silat mygg och svalt kameler. Dels kändes det som om han sett något hos Jan som han borde förstått innebörden av. Något för som hade stuckit ut i det frikostigt inredda rummet. Dels var det något som inte var riktigt rätt med Jan Lorentz. Patrik återvände till sin tidigare tanke. Karl'n var för perfekt. (s. 227)

Samtalet mellan Patrik och Jan avlöses av inre reflektion hos Patrik, där själva eftertanken står i centrum. Den sista typen av text handlar om reflektion kring livssituationer. Det är något som de flesta förekommande karaktärerna ägnar sig åt, och handlar om vad de tänker kring den situation de befinner sig i, hur de hamnade där, vad de skulle vilja förändra och möjliga strategier för att ordna det. Ibland handlar det också om att försöka se det bästa i situationen de befinner sig i. Erikas syster Anna ger exempel på situationsreflektion när hon reflekterar kring sin situation i sitt äktenskap, med en man som slår henne:

Hur skulle hon kunna ta barnen bort från hälften av deras trygghet, riva upp allt som var välbekant, och viktigt för dem? Istället fick hon försöka vara stark nog för dem båda, så skulle de kunna ta sig igenom det. Det var ju inte så i början. Det skulle kunna bli bra igen. Bara hon var stark. Han sa ju att han egentligen inte ville slå henne, att det var för hennes eget bästa, för att hon inte gjorde som hon skulle. Om hon bara kunde anstränga sig lite mer, bli en bättre hustru. Hon förstod honom inte, sa han. Om hon bara kunde hitta det där som gjorde honom lycklig, om hon bara kunde göra rätt saker så att han inte behövde bli så besviken på henne hela tiden. (s. 120)

Men alla andra karaktärer är också beskrivna med hjälp av denna typ av reflexivitetsskildring.

Ämnena som karaktärerna reflekterar kring framstår som väldigt tidsenliga. Erika funderar över sin relation till sina föräldrar och sin syster, över sitt arbete, över vikten, över längtan efter barn och familj. Patrik funderar över sin skilsmässa, sin situation på jobbet, och kondition och hälsa. Övriga karaktärer reflekterar som nämnts också över sin situation, utifrån klasskillnader, kärlek, vänskap, hälsa.

Reproduktiv/transcendativ inriktning

Boken pekar i en transformativ riktning, genom att karaktärerna alla genomför någon typ av förändring. Erica bryter mot sin rädsla för nära relationer, Patrik blir tillsammans med den kvinna han drömt om sen han var liten, Anna lämnar sin man. Fallet blir löst, och den hemlighet som ligger till grund för det, kommer till upp till ytan. Den kommer inte till allmänhetens kännedom, men eftersom Erika när romanen slutar börjat planera en bok om mordet, antyds att den inte kommer att glömmas. Tonen är inte heller lika cynisk som i *Män som hatar kvinnor*, vilket uppfattas som möjlighet till större förändring.

Läsarappellerande tematiker

Isprinsessans främsta läsarappellerande tematiker är familjen, de rena relationerna och valet av livsplan. Den reflexivitet som Giddens menar är så väsentlig i moderniteten när det gäller valet av hur man ska leva sitt liv demonstreras tydligt i kontrasten mellan Erika och hennes syster Anna. Diskussionen som förs när det gäller deras liv handlar om frihet och jämställdhet, och boken försvarar kraftigt Erikas livsval, eftersom Annas relation inte innebär det hon hoppades på. Här kan man också se tankegångar om den rena relationen. Anna ingick relationen med sin man i tron att det fanns ömsesidig tillit och intimitet, vilket visade sig vara fel. Erikas och Patriks spirande förhållande är ett exempel på utvecklande av denna ömsesidiga tillit och intimitet. Livsvalen märks också i karaktärernas funderingar kring yrkesliv och hälsa. För läsaren appellerar troligtvis denna reflexivitet till den egna reflektionen kring livsplan och ren relation. Gåtans lösning är precis som i *Män som hatar kvinnor* beroende av upplösningen av tids- och rumsberoendet, och eftersom detta är en så väsentlig del av moderniteten, är det mycket tänkbart att läsare tilltalas av boken eftersom den aspekten är avgörande.

***Snabba cash* av Jens Lapidus**

I *Snabba cash* får man följa tre karaktärer i Stockholms undre värld. JW, Stureplansbrat från Norrland, som utöver studierna kör svarttaxi för att ha råd med jetsetlivstilen. Han flyttade till Stockholm för att leta efter sin syster Camilla, som försvann mystiskt där för några år sedan. När hans arbetsgivare föreslår att han ska slå sig på kokainförsäljning på Stureplan istället är han inte sen att nappa. Jorge är ”kungen av kola”, det vill säga behärskar kokainmarknaden till fullo. Han har lyckats rymma från Österåker utan att bli fasttagen, och längtar efter sin syster Paola som han inte kan ha mycket kontakt med, på grund av risken att hon kan råka illa

ut. Han och JW arbetar under samma chef med knarkförsäljningen, och de blir vänner. Mrado arbetar som indrivare för Radovan, en av kungarna i den undre världen. Han hanterar dagligen förhandlingar med MC-gäng, trafficking, pengatvätt och våldsamma metoder att få folk att lämna information. Ett stort bekymmer är också att han inte får träffa sin dotter Lovisa mer än en dag varannan vecka. Han tappar sin maktställning hos Radovan efter att han krävt större intäkter efter verksamheten, och bestämmer sig för att tillsammans med en kollega slå sig på egna affärer, för att kunna hämnas. Detta leder till att de tre huvudkaraktärernas vägar korsas.

Reflexivitetsnivå, reflexivitetstyp och personbundenhet

Som i de tidigare böckerna så ligger reflexiviteten i *Snabba cash* på både explicit och implicit nivå. Framförallt i återblickarna ligger den implicit, eftersom skeenden är följden av beslut som fattats. Det fall som ska lösas i den här boken är av mindre betydelse än vad gåtan är i de andra deckarna, här är det istället karaktärerna som är viktiga. De är reflexiva individer, och reflexiviteten är bunden till de tre huvudkaraktärerna. Perspektivet flyttas mellan dem, men inte till andra. Deras reflexivitet är ofta explicit, och de ägnar sig åt alla typer av reflektion som Archer tar upp, även former av föreställda konversationer. JW hör t.ex. inom sig hur konversationen med hans mamma brukar låta.

Hennes återkommande frågor irriterade honom. Hur går studierna? Ska du komma upp snart och hälsa på oss och mormor? Hans återkommande svar var tjatiga. Studierna går bra, jag klarar alla tentor fint. Jag har inte tid att komma upp, måste sköta mitt extrajobb som taxichaufför. Och nej mamma, det är inte farligt. (s. 229)

De tre karaktärer vars reflexivitet står i fokus är alla tydliga autonomt reflexiva. De planerar, och är strateger. Alla tre vet vad de vill ha, och har tydligt urskiljda projekt. Titeln på boken markerar detta projekt: snabba cash, och med dem det liv de vill ha. Mrado vill ha respekt, och samvaro med sin dotter. Jorge vill kunna umgås med sin familj, och leva livets glada dagar utan penga- eller polisbekymmer. JW vill veta vad som händer med systemen, och kunna fortsätta med livet på Stureplan utan de ständiga problemen hur det ska finansieras. Familjen är definierad som något viktigt för alla tre, men får stå tillbaka för det dominerande projektet att skaffa pengar. Det beskrivs hur Mrado är nöjd att han har en hel dag framför sig med dottern. Förra gången han skulle hämta dottern på dagis hann han inte dit, eftersom han var tvungen att markera för en av knarkkunderna att det inte gick för sig att hota langarens familj om man var missnöjd:

Dubbelheten: Mrado ville träffa sin dotter, ändå strulade han ofta till det. Han ångrade sig alltid efteråt. Förklarade för sig själv: någon måste ju dra in cash för att kunna ge Lovisa ett bra liv.

Bättre det än att bara gnälla, som hennes mamma, Annika, fittan, Sjöberg, gjorde. (s. 297)

Reflektionsyttringar och teman

Den autonoma reflexiviteten hos de tre huvudkaraktärerna yttrar sig genom att karaktärerna inte delar sina beslut med andra, utan samlar den information de behöver för att kunna göra övervägandet själva. Detta förstärks genom att de rör sig i en miljö där ingen litar helt och fullt på någon annan. De är också fast beslutna att lyckas i det de gör, och är som nämnts, på det klara med vad som krävs för att de ska uppleva *modus vivendi*. Kriminaliteten är inte målet i sig, utan en effektiv och tillgänglig väg för att nå målet. Beskrivningen av JW:s situation när han till sist hamnar på Österåkersanstalten ger ett tydligt exempel på autonom reflexivitet:

Boysen hade vänt honom ryggen. Låtsas som om de aldrig känt honom. Det var väntat. De som vadar i skit vill helst inte titta ner – det blir så äckligt då. Men han hade hoppats på Sophie. Utan framgång. /Det fanns bara en sak att göra – skapa sig en schyst tillvaro på kåken. Han kunde ju alltid sälja sitt pengatvättsupplägg till medfångar. Göra business *as usual*. /Föräldrarna nämnde inte Camilla. Och JW hade låtit bli att berätta. Snuten skulle inte få mycket ur Jan Brunéus. Han hade väl inte gjort något olagligt. JW bar skiten ensam. Förskonade Margareta och Bengt från sanningen. Det fick honom att sova lite mindre dåligt. (s. 473)

Reproduktiv/transcendativ inriktning

Snabba cash pekar i en transcendativ riktning, och det faller sig väldigt naturligt eftersom de tre huvudkaraktärerna alla är autonomt reflexiva och strategiska. De vill förändra situationen, och som citatet ovan visar, så innebär det att utifrån den situation man befinner sig i jobba mot ett mål. Mrado sitter mot slutet på Kumla, sörjer över att han kommer att förlora kontakten med sin dotter, men fast besluten att utkräva hämnd på sin gamla chef som degraderade honom. Jorge flyr till Thailand, där han njuter av livets goda. Samtidigt funderar han mycket över sin nyfödde systerson, och det liv han vill ge honom. Även om han inte kan träffa honom så mycket kan han se till att det inte saknas pengar. JW får på Österåker veta att Jorge satt in trehundra tusen efter den misslyckade knarkaffären på hans konto. Han vet vad han ska ha pengarna till. Kort därefter får Mrado, som var delaktig i våldtåkten och mordet på JW:s syster veta att någon har satt priset trehundratusen på honom. Alla tre använder sig av

sitt strategiska tänkande, och har också tydligt formulerade projekt. Det går att skönja tvivel ibland, Jorge funderar över vad hans mamma och syster skulle tycka om de visste vad de höll på med, Mrado undrar ibland om det är rätt av honom att inte satsa allt på att vara pappa, och JW frågar sig om jetsetlivet är värt all strävan. Men trots tvivlen arbetar de sig framåt, och det innebär att boken fokuserar på förändring, till varje pris.

Läsarappellerande tematiker

Eftersom karaktärerna i *Snabba cash* är så utmärkande autonoma och strategiska är det sannolikt att de läsarappellerande elementen i boken hänger samman med detta. Det intressanta är att få följa deras reflexivitet, och hur den motiverar deras livsval.

Verksamheterna som förekommer i romanen är sådana att de flesta inte skulle kunna rymma det i sina livsplaner utan betänkligheter, och just därför är det appellerande, eftersom det ger förmedlad kunskap om reflexiviteten som motiverar det. Deras reflexivitet handlar om svårigheten att få ihop identitetsprojekten och livssfärerna på bästa sätt, vilket enligt Giddens och Archer är grundläggande dilemman. Att det sker kombination med en förmedlad kunskap om miljöer som man vet existerar men inte har inblick i, framstår som den främsta orsaken till att boken appellerar till läsarna.

Nu vill jag sjunga dig milda sånger av Linda Olsson

Nu vill jag sjunga dig milda sånger skrevs på engelska från Nya Zeeland, författarens nuvarande hemland. Boken översattes till svenska senare, och författaren poängterar att hon är nöjd med översättningen. Romanen utspelas i en liten by i Dalarna. Veronika, en författare i trettioårsåldern kommer till en liten stuga som hon hyrt för att få vara ifred och arbeta med nästa bok, samtidigt som hon försöker bearbeta en stor sorg. Grannkvinnan Astrid, byns ”häxa” noterar att hon kommit, och kvinnorna får kontakt med varandra, äter middag hos varandra, promenerar och pratar om livet och kärleken. Veronika lämnande sitt stadiga förhållande i Stockholm för James, en nyzeeländsk man hon träffade i London. De levde tillsammans i ett knappt år på Nya Zeeland, tills han en dag förolyckas i en surfolycka. Astrid växte upp med sin far i huset hon bor i. Modern tog livet av sig när Astrid var sex år gammal, och hon växte upp med en känslokall far. Hon giftes bort när hon var arton, med en man hon inte älskade, och nu lever hon ensam i huset, medan mannen ligger på ett vårdhem. Astrid och Veronika kommer varandra väldigt nära, och det innebär en ljusning för dem båda, på varsitt sätt.

Reflexivitetsnivå, reflexivitetstyp och personbundenhet

Reflexiviteten i *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* är dominerande implicit. Vissa passager innehåller explicit reflektion, men till övervägande delen handlar romanen om en underliggande reflexivitet, som är förutsättningen för de händelser som målas upp. Till exempel är det uppenbart att Veronika när hon väljer mellan James och Johan överväger vad som är viktigast för henne, det vill säga, vad som går mest ihop med hennes projekt, det hon önskar sig. Men själva reflexiviteten finns oftast inte utskriven, utan det man som läsare får ta del av är de skeenden som leder till besluten, och påverkar reflektionen. Ex:

Han skrattade, och plötsligt mindes jag hur det kändes att skratta. 'Kom till Nya Zeeland, Veronika. Kom hit till mig', sa han. 'Det är jul här också. En gång om året. Och resten är inte så tokigt det heller. Kom och lev med mig i den nya världen.' Jag sänkte telefonen från örat och studerade hans ansikte på displayen. Hans hår hade blivit långt, tänkte jag. Jag lyfte ansiktet och lät snöflingorna landa på huden. /När han fortsatte tala hade jag bestämt mig. (s. 127-128)

Vi får ta del av en typ av försök att genomföra ett önskat projekt, James övertalning. Men det är inte Veronikas reflexivitet, hennes tankar försiggår under tiden, och det vi som läsare får veta är att hon bestämt sig.

Båda karaktärerna skulle kunna sägas kännetecknas av bruten av reflexivitet, eftersom deras projekt inte uppfyllts, och de inte vet hur de ska gå vidare. Samtidigt har båda kvinnorna visat på handlingskraft, Veronika genom att ta sig till stugan, och Astrid genom att upprätthålla delar av livet som hon uppskattar, som bärplockning, skogen, trädgården, och dessutom genom att hon stadigt vidmakthållit distansen till sin man. Därför vill jag inte entydigt påstå att deras reflexivitet är bruten. Det är dock svårt att exakt fastslå vilken annan typ av reflexivitet som präglar karaktärerna. Margaret Archer diskuterar huruvida man kan ändra reflexivitet under livsloppet, och vad det innebär för att en individ med bruten reflexivitet ska komma ur det stadiet. Archer menar att det är högst sannolikt att reflexiviteten ändrar karaktär under olika faser i livet, och också att det är möjligt för en individ med bruten reflexivitet att nå en "hel" form på nytt. Men eftersom det skulle kräva en längre studie för att undersöka det, kan hon inte vetenskapligt gå in på förändringen i reflexiviteten. Men skeendet i *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* verkar handla om förändring från en lätt bruten reflexivitet, där projekten skadats, till något annat, och även om Archer inte vill förankra det i sin undersökning av metodologiska skäl, går det ihop med hennes resonemang.

Reflektionsyttringar och teman

Reflexiviteten i romanen utgår från Veronika och Astrid, och deras upplevelser. Fokus ligger på de svåra händelser de varit med om och hur det präglat dem. Kärleken till en partner, till föräldrar och till barn är det viktigaste temat, och hur man kan bli hel igen efter svåra erfarenheter. Den viktigaste form av inre konversation som de ägnar sig åt blir under denna tid grubblande, genom återblickande. Eftersom boken fokuserar starkt på dessa områden, ges inte så mycket information om hur karaktärerna för övrigt fungerar, och därmed är det som nämnts svårt att dra några vidare slutsatser om hur deras reflexivitet fungerar. Det inte viktigt för att bokens tema ska komma fram, och därför lutar tolkningen åt att det centrala är läkandet av den brutna reflexiviteten. Detta märks i ett brev som Astrid skriver till Veronika, avsett att läsas efter hennes död:

Jag skulle vilja att du tänker på mig med ett leende. Kom ihåg att där fanns kärlek. Det blev bara så att jag lät hatet blockera minnena. Nu tror jag mitt liv kommer att sluta i ett slags triumf. Jag har återvunnit kärleken i mitt liv. /Min käraste Veronika, det är din förtjänst. Du kom hit den där mörka marskvällen och förändrade mitt liv fullkomligt. Jag har inte ord för min tacksamhet. Det här huset är bara ett litet, otillräckligt – och kanske också krävande – tecken på min innerliga tacksamhet. (s. 254)

Reproduktiv/transcendativ inriktning

Boken går i en transcendativ riktning. Båda kvinnorna återfår kraft att ta tag i livet, att sätta upp nya projekt. I Astrids fall innebär det en ny syn på livet, som gör att hon dör lycklig. I Veronikas fall livsglädje och förmåga att se framåt.

Läsarappellerande tematiker

Nu vill jag sjunga dig milda sånger handlar om hur människor hanterar livssituationen när livsplanen inte kunnat fullföljas. Osäkerheten kring koloniseringen av framtiden kommer i upp i ljuset, i och med att det liv Veronika föreställde sig tillsammans med James inte blev av eftersom döden kom emellan. Boken appellerar alltså genom att ge kunskap om ett konfiskerat ämne, och visa upp hur karaktären hanterar den otrygghet som det medför. Döden blir närvarande också genom Astrids bortgång, och den positiva anda som ändå omger henne, bidrar till att minska osäkerheten inför döden. Ett annat appellerande drag i boken är det förekommer en diskussion kring modernitetens kännetecken åtskiljandet av tid och rum.

Veronikas reflexivitet behandlar frågan om var hon hör hemma, hur hon ska hantera situationen med kärleken långt bort, och förhållande till sin resande far.

Montecore - En unik tiger av Jonas Hassein Khemiri

Montecore-En unik tiger handlar om författaren Jonas Hassein Khemiri (det är dock inte uttalat att boken är en ren självbiografi) som får ett mail från sin pappas barndomsvän Kadir. Han vill att de ska hjälpas åt att skriva historien om fadern, en stor kosmopolitisk fotograf, som lämnade sin familj i början på 90-talet. Kadir skickar Jonas sin version av händelserna, Jonas beskriver dem utifrån sitt perspektiv. Ju längre fram i tiden de kommer desto mer skiljer sig deras versioner åt. Jonas svenska mamma Pernilla och pappa Abbas träffas i Tunisien. Kärleken är ögonblicklig och Abbas flyttar snart till Sverige. Där gifter de sig och får så småningom tre söner ihop, Jonas är äldst. Pernilla är sjuksköterska, och Abbas arbetar bland annat som tunnelbaneförare, medan han drömmer om stora fotografiska succéer. Han får tillgång till en lokal efter sin svärfar, och startar en studio. Affärerna går dåligt, tills Abbas bestämmer sig för att lägga till det svenska Krister Holmström till sitt namn, och låta husdjursfotografier bli hans specialitet. Då börjar det rulla på, alltmedan sonen anser att pappan svikit kampen för att bli accepterad för den man är. Lasermannen härjar i Stockholm, och klimatet mot invandrare hårdnar. Abbas lämnar sin familj efter att studion blivit vandaliserad, och åker tillbaka till Tunisien. Han återvänder inte till familjen, utom när mamman kräver att han ska komma för att skriva på skilsmässopapprena.

Reflexivitetsnivå, reflexivitetstyp och personbundenhet

Boken varvar mailen från Kadir och hans minnesbilder med Jonas erfarenheter. Den person som står i fokus, det vill säga Jonas far, talar aldrig själv. Det är dock ändå hans reflexivitet som styr boken, utifrån de andras upplevelser av honom. Reflexiviteten är övervägande implicit, det man får följa är precis som i den föregående romanen händelseförlopp. Besluten och vägen dit fattas utom räckhåll för läsaren. Ibland får man som läsare en glimt av reflexivitet, men oftast är det inte utskrivet. Något som förstärker det intrycket är att Abbas projekt framstår som mycket färdigformulerade. Han vet vad han vill ha, och tvekar sällan. Flytten till Sverige föregås några dagars intensiv reflektion, men när beslutet väl är fattat är han orubblig.

Jag erkänner att jag försökte övertala honom att stanna i Tabarka. Jag berättade om mina planer på att öppna ett eget hotell och varnade honom humoristiskt för Sverige, detta nordliga land av kyliga

blondiner, eskimåer och helfrusna vintrar. Jag påpekade risken för förkylning och hotet från hungriga isbjörnar. Men din far bara skrattade och lovade sin cykliska brevkorrespondens. 'En väns förlust är en förlust. Men ett liv utan sin älskade Pernilla är inget liv'. (s. 74)

Beslutet är fattat, och han satsar allt på sitt projekt. För vännen Kadir framstår Abbas som en kommunikativ person, han vädrade sina tankar om flytten och förälskelsen med honom, och Kadir försökte övertala honom att stanna. Huruvida han verkligen är en rent kommunikativt reflexiv individ bör lämnas osagt, eftersom den kunskap vi som läsare får av honom är tredjehandsinformation. (Förstahand: Abbas' egen reflexivitet, andrahand: den bild han väljer att visa fram, tredjehand: det som Kadir berättar om honom).

Reflektionsyttringar och teman

Familjen och kärleken till Pernilla går för Abbas före allt, men ändå uppstår problem. Hans andra prioritering, att få syssla med fotografering, är mindre lätt att uppnå i Sverige. Trots detta försöker han hålla ihop familjen på bästa sätt, för att ge den det den behöver. Ett led i det är att anpassa sig till svenska normer och seder så långt det går, vilket Jonas börjar uppleva som provocerande när han blir äldre. Abbas framstår som sagt som en kommunikativt reflexiv person, åtminstone den bild hans vän har av honom. Han planerar, kalkylerar och reflekterar med sina närmaste, dock verkar han inte ägna alltför mycket tid att grubbla. Den komplicerade situation som uppstår är när att han gjort upp planer som egentligen ligger inom hans horisont, men som hejdas på grund av att han befinner sig i ett annat land. Hans bild av hur han bäst ska uppnå det *modus vivendi* han söker, att försöka anpassa sig helt, går emot sonens, som vill ta strid, och det är orsaken till varför deras relation blir sämre. Romanen cirkulerar kring just svårigheten att få ihop de olika projekten. Hade Abbas haft bättre förutsättningar för att lyckas med sin studio, hade förmodligen inte heller problemen i familjen och konflikten med sonen uppstått. Detta lägger ytterligare en dimension till den inre konversationen. Archer nämner inte det, men det är en intressant diskussion som blir följden av frågan av vad som sker när horisonten man navigerar utifrån inte ser likadan ut som man tror.

Reproduktiv/transcendativ inriktning

Det är svårt att slå fast huruvida inriktningen på romanen är transcendativ eller reproduktiv. Det som var Abbas projekt från början, att hålla ihop familjen och driva en fotoateljé spricker.

Han sägs ha lyckats som stor fotograf runt om i världen, som försvarare av de svaga och dokumenterare av tiden. Men det sker inte på det sätt han hoppades.

Men trots allt detta är han en mycket solitär man. Han saknar ständigt sin familj. Han sörjer sin obefintliga relation till sina söner. Men han vet inte hur han ska söka deras ursäkt. Däremot vet han med magnifik säkerhet att han ALDRIG kommer att låta sig trampas på igen. Aldrig kommer din far låta sig duperas till anpassning. Aldrig mer kommer du se honom kompromissa sig själv i jakten på finanser. Det är inte värt det. Och kanske är detta en upptäckt som din far gjorde för sent i sitt liv... (s. 350)

Abbas har ändrat projekt, och låtit sin vision bli det främsta istället för familjen, eftersom familjen innebar en kompromiss med hans performativa kompetens och sociala självvärde som inte fungerade. Det framstår som om huvudkaraktären skiftat reflexivitet, istället för att låta den han hade bli bruten. På så vis är romanen transcendativt inriktad, dock innebär förlusten av ursprungsprojektet reproduktion av den sociala situation som avgjorde att det inte höll.

Läsarappellerande tematiker

I *Montecore – en unik tiger* cirklar reflexiviteten framförallt kring dels familjens prioritering som livsprojekt, och viljan att ändå lyckas med andra mål i livet. Det som skiljer ut den här romanen är att ytterligare en dimension, nämligen, samhällets påverkan utifrån den etniska tillhörigheten, fungerar som en aktör som påverkar reflexiviteten. Detta kan appellera till läsaren eftersom det visar på reflexivitet utifrån en aktuell diskussion. Aspekter av moderniteten kommer in bland annat genom att den ökade globaliseringen är en förutsättning för att Abbas och Pernilla ska träffas, och flytta till Sverige. Om läsaren kan dra direkta paralleller till intrigen kan boken tjäna som stöd för den egna reflexiviteten. Om läsaren inte har direkta paralleller innebär boken, precis som i *Snabba cash* en förmedlad kunskap om hur reflexiviteten och livsvalen påverkas i en viss kontext. Sådan kunskap innebär större förmåga att förstå verkligheten, och därmed öka trygghetskänslan.

Slutsatser och diskussion

Hur yttrar sig reflexiviteten och den inre konversationen i litteraturen?

Reflexiviteten i litteraturen yttrar sig både explicit och implicit, ofta varvas den utskrivna reflektionen och inre konversationen med underförstådd inre konversation. Den underförstådda reflexiviteten är speciellt tydlig i tillbakablickar, analepser, som används för att man ska förstå hela intrigen. Framför allt deckarna, *Män som hatar kvinnor* och *Isprinsessan* präglas av detta, men det är genomgående även i den övriga litteraturen. Man kan urskilja alla de typer av inre konversation som Margaret Archer definierar, och även alla typer av reflexivitet, det vill säga kommunikativ, autonom, meta och bruten. I två av böckerna är typen mycket tydlig, och blir också en del av handlingen. *Snabba cash* handlar om autonom strategisk planering och värdering. *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* handlar om läkning av bruten reflexivitet. Böckerna cirklar kring problematiken med förändring eller återupprepning, och även om det ibland är svårt att fastslå tydligt åt vilket håll de pekar, så är de en viktig del i reflexivitetstrytningarna i litteraturen. I exempelvis *Svinalängorna* kretsar mycket av den explicita reflexiviteten och inre konversationen kring eventuell förändring och uppbrott från den nuvarande situationen.

I några av de analyserade romanerna utgör reflexiviteten i sig själv ett tema. Deckarna, visar på detta, där huvudkaraktärerna måste använda sig av sin inre konversation och reflexivitet för att överlägga med sig själva om hur situationen ska lösas. I övriga böcker kan den vara en väsentlig del av handlingen, som nämndes ovan, men då handlar det om en mer personligt inriktad reflexivitet och inre konversation, och fokus i dessa böcker ligger på personplanet: *Snabba cash* diskuterar rätt och fel, strategisk planering och prioriteringar. *Svinalängorna* fokuserar på en reflexivitet och inre konversation som behandlar familjen, projektskapande, förändring. *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* cirklar kring sorgbearbetning. *Montecore – en unik tiger* handlar om prioritering, projekt och sociala begränsningar. När det gäller deckarna kan de ofta innehålla väsentliga aspekter av det personliga livet, men temat är ändå gåtans lösning.

Vilka element i litteraturen ger upphov till frågor som kan sättas samman med ett reflexivt sökande?

De teman som analyslitteraturen behandlar handlar om problem som ibland kan sägas vara allmänmänskliga, det vill säga obundna av tid och plats. Exempel på detta är till exempel

sorgebearbetningen i *Nu vill jag sjunga dig milda sånger*. Men lika ofta behandlas teman som har sitt ursprung i modernitetssamhället, och identitetsskapandet i det. Modernitetsdragen i samhället är en förutsättning för exempelvis problematiken i *Montecore – en unik tiger, det vill säga integration och nya socialt skapade hinder för livsprojektet*.

De dominerande urskiljbara tematiker som behandlas i litteraturen är familjen, uppbrott, viljan att lyckas med sitt identitetsprojekt, och arbete med att få ihop flera olika sfärer i det enskilda livet. Den prioritering som Archer definierar som nödvändig för att uppnå *modus vivendi* är en central diskussion i fyra av de sex analyserade böckerna. *Svinalängorna* och *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* utgör undantag, eftersom prioriteringen där inte är lika väsentlig. Där står istället familjen och uppbrottet i fokus. Dessa ämnen finns representerade även i den övriga litteraturen, men i de romanerna blir de en del av reflexiviteten. I alla analyserade böcker behandlas huvudtematikerna med hjälp av inre konversation, explicit och implicit.

Den inre konversationen är alltså ett genomgående drag i den analyserade litteraturen, och de ämnen som den cirklar kring är sådana som genom Giddens teori kan förankras i moderniteten. Därför är det en rimlig slutsats att genom att läsa om andras inre konversation sätts vår egen igång. Vi kan se likheter och olikheter, och det kan utgöra en start eller en hjälp i vår egen inre konversation. Dock innebär också detta att om litteraturen kan påverka i en transcendentiv riktning, så kan den även påverka åt andra hållet, det vill säga medverka till att strukturer och tankemönster reproduceras.

En viktig del av litteraturens funktion är också att den tjänar som förmedlad kunskap. Vi får genom att läsa lära oss om hur människor hanterar olika situationer, och får utökade perspektiv kring sådana ämnen som vi normalt inte möter. Denna förmedlade kunskap är enligt Giddens en orsak till varför vi till exempel läser skönlitteratur och tittar på TV, och den bidrar enligt honom till en ökad konfiskering, eftersom vi distanserar oss ytterligare från ämnena. Giddens menar också att detta innebär ett förfrämmande som innebär att vi chockas ännu mer när vi konfronteras med verkligheten. Detta går stick i stäv med min hypotes, och därför har jag också tittat på annan forskning kring användandet av olika media, som Radway och Kollind. Litteraturen behandlar ämnen som ändå berör människor, även om vi distanseras från dem. Den reflexivitet som behövs för att hantera dessa aspekter av livet, går att hitta i litteraturen. Detta liknar Anna-Karin Kollinds undersökning av hjärtespalter. Hon avsåg med sin essä att svara på frågan om de är en viktig plats för mikropolitik och kulturproduktion.

Hon drar slutsatsen att det inte går att entydigt lämna ett svar, men menar att hjärtespalten kan fungera som kulturell resurs för människor som vill förändra sin livssituation.⁴² På samma sätt finns det element i populärlitteraturen som kan ge stöd i olika situationer. Att rakt av påstå att all litteratur fungerar likadant för alla läsare är att dra resultatet för långt. Men att litteraturen fungerar som resurs för människor är tydligt, och den distansering som Giddens pekar ut framstår snarare som ett tryggt sätt att lära sig om olika ämnen och situationer.

Den inre konversationen och teorin om senmoderniteten som verktyg

Margaret Archers och Anthony Giddens teorier innebär sociologiska verktyg för att undersöka ett fenomen. Deras teorier innefattar diskussion kring psykologiska funktioner, som är nödvändiga för att vi ska kunna leva som sociala varelser i samhället. När det gäller frågan om huruvida litteraturen speglar sig i samhället, vilket är en utgångspunkt för den litteraturvetenskapliga speglingsteorin, så gäller det att avgränsa vilken bild av samhället man pratar om. Det finns ju mängder av teorier som behandlar samhället och samhällsstrukturerna, och litteraturens funktion utifrån den inre konversationen skulle kunna undersökas genom genusteorier, marxistisk teori eller varför inte utifrån ett psykologiskt behavioristiskt perspektiv. Därför är avgränsningen nödvändig, och att valet föll på Archer och Giddens teorier berodde dels på att deras teorier kompletterar varandra på ett bra sätt, dels att Giddens för ett aktivt resonemang kring medias betydelse i dagens samhälle. Archers teori fungerar bra som sociopsykologisk modell, men för att den ska bli användbar som verktyg krävs komplettering av andra teorier, och då fungerar Giddens teori om senmoderniteten som länken mellan teorin och det samhälle som skildras i litteraturen.

Diskussion och framtida utveckling av ämnet

Den fråga som nu bör kunna besvaras är: stödjer undersökningen utgångshypotesen, att populärlitteraturens funktion är att stödja oss i vår egen inre konversation? Det svar jag skulle vilja lämna är att utifrån de använda teorierna är det rimligt att anta att så är fallet. Därmed kan skönlitteraturen bli en nyckel det som är mest väsentligt för läsarna. Dagens populärlitteratur kan med andra ord precis som de klassiska verken tjäna som sociohistoriska källor till vår egen tid.

⁴² Kollind, Anna-Karin ”Hjärtespalten- en plats för vardagslivets mikropolitik” i Björk & Flisbäck (red) *I sitt sammanhang* (Symposion Stockholm 2005) s. 215

Frågan kommer med all säkerhet att uppkomma huruvida det skulle gå att upprepa studien och få fram samma resultat. Jag säger inte att det är fullständigt uteslutet att man skulle kunna komma fram till resultat med andra vinklingar, men eftersom studien är teoridrivnen, innebär de valda utgångspunkterna en förankring för tolkningen. Som jag diskuterat tidigare, är den också högst beroende av valet av teorier. Den inre konversationen kombinerad med till exempel genusteori skulle innebära ett annat resultat, men det skulle också innebära ett annat fokus på uppsatsens frågeställningar.

Den här studien kan utgöra grund för framtida studier. Det vore exempelvis möjligt att komplettera de teman som jag här ”vaskat fram” och som jag menar kan ge upphov till inre reflektion med kvantitativa undersökningar där läsarna själva uppger vilka problem och teman som appellerar till dem. Sedan kunde man också arbeta vidare med kvalitativa intervjuer för att se hur läsaren reflexivt använder sig av litteraturen i sin egen inre konversation. I förlängningen kan man då också undersöka mer empiriskt hur litteraturen används transcendentivt eller reproduktivt.

Sammanfattning

Bakgrund till studien, teori och metod

Uppsatsen utgår från ett litteratursociologiskt perspektiv, där speglingsteorin är en viktig del. Speglingsteorin innebär att man betraktar litteraturen som en spegling av samhället. Klassiska verk används till exempel som sociohistoriska källor till andra samhällen och epoker.

Utgångspunkten för den här studien är att det inte enbart är de klassiska verken som utgör en sådan källa, utan att även dagens populärlitteratur kan ses som en länk till hur människor och samhälle fungerar. Den hypotes som driver uppsatsen är att litteraturen fyller en funktion för läsarna, nämligen att den tjänar som stöd och hjälp i människors liv. För att undersöka detta utgår studien från Margaret Archers teori om den inre konversationen, och Anthony Giddens teori om modernitet och självidentitet.

Archers teori utgår från att vi alla för en aktiv inre konversation med oss själva, som är avgörande för vilken typ av reflexivitet vi utvecklar. För att lyckas i reflexiviteten behövs ett tydligt urskiljande av livsprojekt, och också en aktiv prioritering av vilken aspekt av livet man vill fokusera på: det fysiska välbefinnandet, den performativa kompetensen eller det sociala självvärdet. Utifrån detta utvecklar vi olika former av reflexivitet: kommunikativ, autonom,

eller meta. Om reflexiviteten av någon anledning störs allvarligt benämner Archer den som bruten.

Giddens teori om senmoderniteten visar på att den tid vi lever i inte bör benämnas postmodernitet, utan är en fortsättning på den epok vi kallar modernitet, som bottenar i industrialismen och upplysningen. Senmoderniteten kännetecknas av åtskiljande av tid och rum, urbäddningsmekanismer (som bland annat innebär konfiskering av erfarenheter till förmån för expertsystem), samt en ökad institutionell reflexivitet, vilket innebär att individen idag reflexivt måste ta ställning till många fler aspekter av livet, såsom vilken kunskap man ska välja att lita på, vilken livsstil man ha, och hur man ska betrakta de nya typerna av risker som vi måste leva med.

Frågeställningarna som ligger till grund för analysen är:

- Hur yttrar sig reflexiviteten och den inre konversationen i litteraturen?
- Vilka element i litteraturen ger upphov till frågor som kan sättas samman med ett reflexivt sökande?

Analysmaterialet består av sex pocketromaner, valda från topplistan för Svensk Bokhandel. Romanerna har lästs två gånger, en gång för att möta dem som ”vanlig” läsare och en gång för att titta på dem analytiskt.

Den inre konversationen och senmoderniteten i litteraturen

Analysen av romanerna visar att alla typer av reflexivitet och inre konversation som Margaret Archer urskiljer finns representerade i litteraturen. Den inre konversationen ligger både på explicit och implicit nivå, det vill säga den är både utskriven och ligger underförstådd. Den inre konversationen och reflexiviteten i litteraturen sysslar till dels med ämnen som kan sägas ligga på en allmänmänsklig nivå, såsom familjen, kärleken och döden, dels med ämnen som är mer direkt kopplade till den senmoderna epoken, som frågor kring livsstilsval, social yttre påverkan på de egna förutsättningarna, och diskussion kring hur man på bästa sätt ska få ihop olika sfärer i livet. I vissa av böckerna är reflexiviteten ett tema i sig, som i deckarnas gåtlösning.

Slutsatsen är att populärlitteraturen tjänar som stöd i den egna inre konversationen, eftersom det går att spåra dels tydlig reflexivitet i litteraturen, dels behandling av ämnen som är

aktuella i den senmoderna epoken, som är den tid vi lever i idag. Därmed inte sagt att litteraturen alltid innebär någon form av hjälp till befrielse. Reflexiviteten som skildras och som appellerar till läsaren kan verka både transcendentivt och reproduktivt.

Det är inte med nödvändighet sagt att vi måste se ett tydligt igenkännande, utan ibland kan det appellerande elementet i boken handla om förmedlande av kunskap. Jag menar, till skillnad från Giddens, som anser att detta förmedlande innebär verklighetsdistansering, att litteraturen innebär ett ”tryggt” sätt att skaffa sig kunskap kring sådana ämnen som är reflexivt svårbehandlade. Den inre konversationen i litteraturen och det faktum att människor väljer att läsa böcker som sysslar med ämnen aktuella i senmoderniteten, stödjer detta antagande.

Källförteckning

Litteratur

Adorno, Theodor W ”Kulturindustri: en återblick” i Furuland & Svedjedal

Litteratursociologi (Studentlitteratur Lund 1997)

Archer, Margaret *Structure, Agency and the Internal Conversation* (Cambridge University Press, Cambridge 2003)

Archer, Margaret ”Social integration and System integration: Developing the distinction”, ur *Sociology*, vol 30:4, 1996

Bergström, Göran & Boréus, Kristina red. *Textens mening och makt* (Studentlitteratur Lund 2005)

Furuland, Lars ”Litteratur och samhälle” i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997)

Giddens, Anthony *Modernitet och självidentitet i den senmoderna epoken* (Daidalos, Göteborg 2005)

Griswold, Wendy ”Aktuella tendenser inom litteratursociologin” i Furuland & Svedjedal red. *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997)

Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W *Upplýsningens dialektik* (Daidalos Göteborg 1996)

Kollind, Anna-Karin ”Hjärtespalten- en plats för vardagslivets mikropolitik” i Björk & Flisbäck (red) *I sitt sammanhang* (Symposion Stockholm 2005)

Radway, Janice *Reading the romance- Women, Patriarchy and Popular Literature* (The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London 1984, 1991)

Skeggs, Beverly *Att bli respektabel: Konstruktioner av klass och kön* (Daidalos Göteborg 2000)

Svedjedal, Johan ”Det litteratursociologiska perspektivet” i Furuland & Svedjedal *Litteratursociologi* (Studentlitteratur Lund 1997)

Internet

www.svb.se 2007-05-02

www.forlaggare.se/branschstatistik 2005-05-02

Analysmaterial

Alakoski, Susanna 2006 *Svinalängorna* (Albert Bonniers Förlag, Bonnierpocket 2007)

Khemiri, Jonas Hassein 2006 *Montecore- En unik tiger* (Norstedts Förlag, Mån-pocket 2006)

Lapidus, Jens *Snabba cash* 2006 (Wahlström & Widstrand, Mån-pocket 2007)

Larsson, Stieg 2005 *Män som hatar kvinnor* (Norstedts Förlag, Mån-pocket 2007)

Läckberg, Camilla 2004 *Isprinsessan* (Bokförlaget Forum, Mån-pocket 2007)

Olsson, Linda 2005 *Nu vill jag sjunga dig milda sånger* (Albert Bonniers Förlag, Bonnierpocket 2007)